

Kamila Churska-Wołoszczak

Wybory do Sejmu Ustawodawczego z 1947 roku w Bydgoszczy

słowa kluczowe: wybory parlamentarne, Sejm Ustawodawczy, Bydgoszcz

W niedługim czasie po sfalszowaniu referendum ludowego¹ komuniści rozpoczęli przygotowania do przeprowadzenia wyborów do Sejmu Ustawodawczego². Moment uchwalenia ordynacji oraz ogłoszenia terminu głosowania był jednak ciągle odsuwany w czasie³. Ordynację przyjęto dopiero 22 września 1946 r., w kształcie narzuconym przez PPR i pozostałe partie Bloku Demokratycznego⁴. Wszystkie poprawki zaproponowane przez PSL zostały odrzucone⁵. Około dwóch

¹ Na temat referendum ludowego zob. szerz.: C. Osękowski, *Referendum 30 czerwca 1946 roku w Polsce*, Warszawa 2000; *Referendum z 30 czerwca 1946 r. Przebieg i wyniki. Dokumenty do dziejów PRL*, z. 4, oprac. A. Paczkowski, Warszawa 1993; R. Kozłowski, *Wyniki referendum z 30 czerwca 1946 r. w województwie pomorskim*, „Zapiski Historyczne” z. 2-3, 1994; *Z polityki terroru. Głosowanie ludowe z 30 czerwca 1946 r. w raportach Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Wybór dokumentów*, wstęp i oprac. T. Kisielewski, M. Strzelecki, Bydgoszcz 2000.

² Na temat wyborów do Sejmu Ustawodawczego zob. szerz.: C. Osękowski, *Wybory do Sejmu z 19 stycznia 1947 roku w Polsce*, Poznań 2000; *Wybory do Sejmu Ustawodawczego z dnia 19 stycznia 1947 roku*, wstęp i oprac. T. Kisielewski, T. Kuczur, M. Strzelecki, Bydgoszcz 2006; A. Paczkowski, *Od sfalszowanego zwycięstwa do prawdziwej klęski: szkice do portretu PRL*, Kraków 1999.

³ *Artykuł z „Gazety Ludowej”*: *Co miesza plany i przekreśla terminy. Odwołanie Sesji KRN – ordynacja wyborcza do sejmu – polityczne stanowisko PPS (fragment)*, 28 VIII 1946 r., [w:] *Kampania wyborcza i wybory...*, s. 114.

⁴ W momencie wznowienia prac nad ordynacją 31 VIII 1946 r. okazało się, iż opracowane były 3 projekty tego dokumentu: projekty zgłoszone przez PPR i PSL, oraz projekt opracowany w marcu 1946 r. przez komisję powołaną przez KRN (prace nad dokumentem zostały zawieszono w związku z projektem przeprowadzenia referendum); R. Buczek, *Na przelomie dziejów. Polskie Stronnictwo Ludowe w latach 1945-1947*, Wrocław 1989, s. 227.

⁵ Zob. szerzej: R. Turkowski, *Polskie Stronnictwo Ludowe w obronie demokracji 1945-1949*, Warszawa 1992, s. 168-175; R. Buczek, *op. cit.*, s. 232-234; M. Strzelecki, *Działalność opozycji parlamentarnej w Krajowej Radzie Narodowej i Sejmie Ustawodawczym (VII 1945-X 1947)*, Toruń 1996, s. 156-163.

miesiący później, 12 listopada 1946 r., Prezydium Krajowej Rady Narodowej wydało zarządzenie o przeprowadzeniu głosowania w dniu 19 stycznia 1947 r.⁶ PPR oraz pozostałe partie Bloku Demokratycznego zaangażowały ogromne siły i środki w przygotowanie wyborów, które bez względu na rzeczywiste preferencje społeczeństwa miały być dla nich „zwycięskie”.

Podział na obwody wyborcze

Kraj podzielono na 52 okręgi wyborcze. W granicach województwa pomorskiego znalazły się trzy z nich: nr 25 w Bydgoszczy, nr 26 we Włocławku i nr 27 w Toruniu. Zastosowano więc inny podział niż w czasie referendum, kiedy okręg głosowania ludowego obejmował obszar całego województwa. Zmniejszeniu uległa z kolei liczba obwodów wyborczych – z 659 do 404⁷. W samej Bydgoszczy utworzono ich łącznie 42. Prawo głosu posiadało 90 950 bydgoszczan⁸. Liczba wyborców w poszczególnych obwodach była zróżnicowana. Co prawda w większości z nich oscylowała w granicach 2 tys., jednak zdarzały się przypadki, jak w obwodzie nr 23, gdzie prawo głosu miało jedynie 947 osób. Jednocześnie w dziewięciu obwodach uprawnionych było ponad 2,5 tys. wyborców⁹.

Komisje wyborcze

Oficjalnie formowanie aparatu wyborczego rozpoczęło się 15 listopada 1946 r., czyli trzy dni po ogłoszeniu terminu wyborów. Przewodniczących i zastępców komisji okręgowych powoływał Generalny Komisarz Wyborczy, natomiast członków i ich zastępców Wojewódzkie Rady Narodowe. Nominacje na przewodniczących i zastępców komisji okręgowych miały miejsce 22 listopada 1946 r. Pozostali członkowie zostali mianowani trzy dni później. Dobór odpowiednich kandydatów stał się dla komunistów prawdziwym priorytetem. W efekcie w skali kraju reprezentanci PSL nie znaleźli się w żadnej z 52 okręgowych komisji wyborczych¹⁰. W skład okręgowej komisji wyborczej nr 25 w Bydgoszczy weszli przedstawiciele PPR, PPS, SL oraz SP.

⁶ R. Buczek, *op. cit.*, s. 284.

⁷ Archiwum Akt Nowych (dalej AAN), KC PPR, sygn. 295/IX-94, Zestawienie obwodów wyborczych na województwo pomorskie, 23 VIII 1946 r., k. 9-10; Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej AIPN), 00231/86 t. 8, Zestawienie ilościowe obwodów głosowania ludowego w miastach wydzielonych i powiatach, bd., k. 4.

⁸ AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 83, Zestawienie wyników głosowania do Sejmu Ustawodawczego w okręgu wyborczym nr 25 w Bydgoszczy, bd., bp.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Zob. szerzej: R. Buczek, *op. cit.*, s. 286-289; *Okręgowe Komisje Wyborcze w woj. poznańskim bez reprezentantów PSL. Skonfiskowana notatka w „Gazecie Ludowej” nr 325 z dnia 26 XI 1946 r.*, [w:] *Dokumenty fałszerstw wyborczych w Polsce w roku 1947. Memorial Polskiego Stronnictwa Ludowego w sprawie wyborów w Polsce, złożony wraz z załącznikami w dniu 18 grudnia 1946 roku Ambasadorom Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Związku Sowieckiego w Warszawie*, wstęp i oprac. M. Adamczyk, J. Gmitruk, Warszawa 2000, s. 97-98.

Tabela nr 1. Skład okręgowej komisji wyborczej nr 25 w Bydgoszczy

Imię i nazwisko	Funkcja	Przynależność partyjna
Henryk Łukaszewicz*	Przewodniczący	PPS
Ryszard Borowy	z-ca	PPR
Jan Szymański	Członek	PPR
Józef Skrzypiński	Członek	PPS
Władysław Roszkowski	Członek	SL
Jadwiga Łomowski	z-ca członka	PPS
Mieczysław Wrobel	z-ca członka	SP

Opracowanie własne na podstawie: AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 82, Pismo przewodniczącego WRN Bydgoszczy do przewodniczącego Okręgowej Komisji wyborczej nr 25 w Bydgoszczy, 25 XI 1946 r., bp. AIPN, 01355/85 jac. 5, Krótkie sprawozdanie z akcji wyborczej woj. pomorskiego, 27 XII 1947 r., k. 374; AIPN, 01355/85 jac. 5, Sprawozdanie z pracy urzędu bezpieczeństwa w województwie pomorskim po linii wyborów za okres od 5 do 10 I 1947 r., k. 394.

* W dokumentacji UB przewodniczący komisji okręgowej nr 25 występuje niekiedy jako Łukaszewski i Łukaszewicz.

Istotną kwestią, oprócz przynależności partyjnej, była również współpraca członków komisji z funkcjonariuszami Urzędu Bezpieczeństwa. Dla komunistów była ona bowiem swoistą „gwarancją” powodzenia operacji fałszowania wyników wyborów. Według sprawozdania szefa WUBP w Bydgoszczy z pierwszej dekady stycznia 1947 r. kontakty z aparatem represji utrzymywało trzech członków komisji okręgowej, natomiast dwóch zostało określonych mianem „pewnych”.

Z podobną „starannością” komuniści przystąpili do kompletowania składów obwodowych komisji wyborczych. W skali kraju zostały one opanowane przez Blok Demokratyczny. Przedstawiciele PPR stanowili około 65% ich członków, PPS – 15%, SL – 7%, SD – 2%, SP – niespełna 1%, oraz około 10% osoby bezpartyjne¹¹. W przypadku Bydgoszczy proporcje te kształtowały się jeszcze korzystniej dla komunistów. Stanowisko przewodniczących objęło aż 35 przedstawicieli PPR oraz 7 członków PPS. Zastępcami przewodniczących zostali reprezentanci PPR – 25 osób, PPS – 16 oraz SD – 1¹². Dominację PPR widać również, jeśli

¹¹ C. Osekowski, *Wybory...*, s. 52-53.

¹² Archiwum Państwowe w Bydgoszczy (dalej APBy), KW PPR w Bydgoszczy, sygn. 26, Wykaz przewodniczących i zastępców Komisji Obwodowych Okręgów nr 25, 26, 27 w województwie pomorskim, 9 XII 1946 r., bp.; R. Kozłowski, *Polska Partia Robotnicza w województwie pomorskim 1942-1948*, Bydgoszcz 1985, s. 177.

się weźmie pod uwagę wszystkich członków komisji obwodowych¹³. Przedstawiciele PPR stanowili prawie 83% z nich, PPS blisko 14%. Oprócz tego w skład komisji wchodził reprezentanci SD oraz jeden przedstawiciel SL. Szczegółowe dane prezentowały się następująco:

Tabela nr 2. Przynależność partyjna członków komisji obwodowych w Bydgoszczy

Numer obwodu	Adres	PPR	PPS	SL	SD
1	ul. Żeglarska 67	4	1	–	–
2	ul. Nowogrodzka 3	4	1	–	–
3	ul. Grunwaldzka 132	3	2	–	–
4	ul. Nowogrodzka 3	5	–	–	–
5	ul. Grunwaldzka 41	3	–	1	1
6	ul. Świętej Trójcy 32	3	1	–	1
7	ul. 3-go Września 2	5	–	–	–
8	ul. Zygmunta Augusta 20	4	1	–	–
9	ul. Dworcowa 82	5	–	–	–
10	ul. Śniadeckich 8	3	1	–	1
11	ul. Świętojańska 20	5	–	–	–
12	ul. Sowińskiego 5	4	–	–	1
13	ul. Świętojańska 20	2	2	–	1
14	ul. Sowińskiego 5	5	–	–	–
15	Aleje 1-go Maja 184	5	–	–	–
16	ul. Poniatowskiego 8	5	–	–	–
17	Plac Wolności 9	3	1	–	1
18	ul. Poniatowskiego 8	5	–	–	–
19	ul. Konarskiego 2	4	1	–	–
20	Plac Wysenhoffa	4	1	–	–
21	ul. Staszica 4	5	–	–	–
22	ul. Fordońska 17	5	–	–	–
23	ul. Witebska 10	4	1	–	–
24	ul. Pijarów 4	5	–	–	–
25	ul. Nakielska 11	3	2	–	–
26	ul. Nakielska 11	5	–	–	–
27	ul. Seminaryjna 22	5	–	–	–
28	ul. Chwykowo 16	2	3	–	–
29	ul. Seminaryjna 22	5	–	–	–
30	ul. Dąbrowskiego 8	5	–	–	–

¹³ Przewodniczący, zastępcy przewodniczących, członkowie.

31	ul. Dąbrowskiego 8	4	1	–	–
32	ul. Leszczyńskiego	4	1	–	–
33	ul. Leszczyńskiego 49	5	–	–	–
34	ul. Nowodworska 58	3	2	–	–
35	ul. Traugutta 5	5	–	–	–
36	ul. Bernardyńska	4	1	–	–
37	ul. Grodzka 22	5	–	–	–
38	ul. Bernardyńska 6	3	2	–	–
39	ul. Karpacka 54	5	–	–	–
40	ul. W. Bełzy 2	2	3	–	–
41	ul. W. Bełzy 2	5	–	–	–
42	ul. Toruńska 272	4	1	–	–
	Razem:	174	29	1	6

Źródło: APBy, KM PPR w Bydgoszczy, sygn. 15, Wykaz komisji obwodowych, bd., bp.

Niewielka reprezentacja przedstawicieli SL wynikała z tego, iż wchodzili oni zazwyczaj w skład komisji obwodowych w mniejszych miejscowościach regionu. Swojej reprezentacji w podstawowym składzie komisji obwodowych w Bydgoszczy nie znaleźli, oprócz reprezentantów PSL, także członkowie SP, PSL „Nowe Wyzwolenie” oraz osoby określane jako bezpartyjne¹⁴.

Kandydaci na posłów do Sejmu Ustawodawczego

W województwie pomorskim można było zdobyć łącznie 19 mandatów poselskich: po 6 w okręgach nr 25 w Bydgoszczy i nr 27 w Toruniu oraz 7 w okręgu nr 26 we Włocławku¹⁵. Typowanie kandydatów na posłów zakończyło się w listopadzie 1946 r. W okręgu bydgoskim wszystkie partie i komitety dostarczyły swoje listy wyborcze w dniu 20 grudnia 1946 r. Zgodnie z artykułem 34 ordynacji wyborczej rejestracja listy kandydatów na posłów wymagała zebrania 100 podpisów wyborców zamieszkałych w okręgu¹⁶. Liczba ta nie była zbyt duża i nie stwarzała znacznych problemów poszczególnym partiom i stronnictwom. Jednocześnie przedstawiciele PPR i funkcjonariusze aparatu represji podejmowali działania, które miały zniechęcić do podpisywania list PSL, oraz dopuszczali się szykan

¹⁴ Jeden reprezentant SP oraz osoba bezpartyjna znalazły się wśród zastępców członków komisji. Biorąc pod uwagę składy komisji z uwzględnieniem zastępców członków, szczegółowe dane prezentowały się następująco: PPR – 229, PPS – 53, SL – 1, SP – 1, SD – 9, Bezpartyjni – 1; APBy, KM PPR w Bydgoszczy, sygn. 15, Wykaz komisji obwodowych, bd., bp.

¹⁵ AAN, KC PPR, sygn. 295/IX-94, Charakterystyka województwa pomorskiego, bd., k. 1.

¹⁶ Ustawa z 22 września 1946 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Ustawodawczego, [w:] M. Skoczyła, *op. cit.*, s. 150.

wobec tych, którzy wcześniej zdecydowali się poprzeć kandydatów stronnictwa.

Ostatecznie w okręgu wyborczym nr 25 w Bydgoszczy zgłoszono 4 listy wyborcze¹⁷, z których kandydowało łącznie 37 osób. Prezentowały się one następująco:

Tabela nr 3. Listy kandydatów na posłów w okręgu wyborczym nr 25 w Bydgoszczy

	Nazwisko i imię	Data urodzenia	Zawód	Miejsce zamieszkania
Lista Okręgowa Nr 1 Polskie Stronnictwo Ludowe „Nowe Wyzwolenie”				
1	Szymański Ignacy	13 VI 1895	Rolnik społ.	Toruń
2	Kościelniak Edmund	18 X 1921	Rolnik	Chojnice
3	Zysk Bolesław	17 VIII 1890	Rolnik	Nowydwór, pow. Bydgoszcz
4	Musiej Paweł	4 I 1901	Rolnik	Wyrzysk
5	Cybulski Piotr	9 IV 1898	Rolnik	Lipno
Lista Okręgowa Nr 2 Stronnictwo Pracy				
1	Trzebiński Henryk	12 III 1905	Adwokat	Bydgoszcz
2	Godycki-Ćwirko Rafał	5 II 1889	Kupiec	Bydgoszcz
3	Wasikowski Jan	4 II 1887	Urzęd. Kol.	Poznań
4	Błaszak Jan	8 IV 1873	Mistrz rzeź.	Bydgoszcz
5	Jankowska Stanisława	9 IX 1904	Sekretarz	Bydgoszcz
6	Karwik Józef	14 II 1902	Kupiec	Tuchola
7	Wilandt Jan	29 VIII 1895	Insp. Bezp.	Grudziądz
8	Dr Sieluzyczny Eugeniusz	15 IV 1887	Lekarz	Bydgoszcz
9	Fortowski Roman	1 II 1899	Rachmistrz	Kcynia
10	Drażewski Kazimierz	2 III 1890	Robotnik	Bydgoszcz
11	Roszak Maciej	22 II 1888	Akwizytor	Bydgoszcz
12	Zaremba Łucjan	10 XII 1884	Emeryt	Chojnice
Lista Okręgowa Nr 3				
Blok Stronnictw Demokratycznych i Związków Zawodowych				
1	Podedworny Bolesław (SL)	8 I 1898	Rolnik	Warszawa
2	Wojewoda Wojciech (PPS)	1 III 1882	Kolejarz	Bydgoszcz
3	Alster Antoni (PPR)	4 II 1903	Dział. Społ.	Bydgoszcz
4	Maślanka Józef (SL)	21 V 1893	Rolnik	Trzeciewiec, pow. Bydgoszcz
5	Rataj Julian (SL)	6 I 1911	Ekonomista	Warszawa
6	Bosiakowa Romana (PPR)	9 II 1899	Dział. Społ.	Bydgoszcz

¹⁷ W okręgu wyborczym nr 26 we Włocławku zgłoszono 3 listy wyborcze, natomiast w okręgu nr 27 w Toruniu – 4.

7	Zaborski Zygmunt (PPS)	24 III 1907	Urzędnik	Warszawa
8	Witek Jakub (PPS)	14 VII 1892	Ślusarz	Bydgoszcz
9	Łukasik Franciszek (SD)	21 I 1896	Nauczyciel	Bydgoszcz
10	Kozyra Stanisław (SL)	8 XII 1897	Rolnik	Włocławek
11	Kulasek Roman (PPR)	20 I 1904	Kolejarz	Bydgoszcz
12	Kędziński Feliks (PPS)	8 VIII 1913	Przewodniczący MRN	Nakło
Lista Okręgowa Nr 4 Polskie Stronnictwo Ludowe				
1	Osiecki Stanisław	20 V 1875	Ekonomista	Warszawa
2	Sawicki Waclaw	26 VI 1893	Adwokat	Bydgoszcz
3	Bochen Jan	17 V 1902	Nauczyciel	Włocławek
4	Lewicki Edward	8 VII 1889	Rolnik	Wudzynek
5	Połomski Bolesław	16 IV 1886	Pracownik umysłowy	Bydgoszcz
6	Jankowski Grzegorz	22 II 1907	Rolnik	Płocicz, pow. Sępólno
7	Kryszkiewicz Jan	1 III 1910	Rolnik	Wyrzysk
8	Witkowski Józef	15 II 1899	Rolnik	Bydgoszcz

Opracowanie własne na podstawie: AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 82, Listy kandydatów na posłów w wyborach do Sejmu Ustawodawczego Okręgu Wyborczego nr 25 w Bydgoszczy, 7 I 1947 r., bp.; APBy, KW PPR w Bydgoszczy, sygn. 26, Lista kandydatów na posłów z ramienia Bloku Demokratycznego w okręgu wyborczym nr 25 w Bydgoszczy, 20 XII 1946 r., bp. Ibidem, sygn. 28, Lista kandydatów na posłów z ramienia Polskiego Stronnictwa Ludowego w okręgu nr 25 w Bydgoszczy, bd., bp.; AZHRL, PSL (1945-1949), sygn. 81a, Lista kandydatów na posłów z woj. bydgoskiego, k. 1; APBy, KW PPR, sygn. 28, Pismo Zarządu Powiatowego PSL „Nowe Wyzwolenie” w Wyrzysku, 11 I 1947 r., bp. AZHRL, SL (1944-1949), sygn. 420, Okręg nr 25 w Bydgoszczy, bd., bp.; B. Głębowicz, *op. cit.*, s. 87.

W przypadku PSL dokonano znacznych „zmian” w pierwotnych listach, we wszystkich trzech okręgach województwa pomorskiego. Polegały one na pozbawieniu części kandydatów możliwości ubiegania się o mandaty poselskie. Pomimo protestów i zabiegów czynionych przez pełnomocników PSL w skali województwa 13 przedstawicieli stronnictwa zostało usuniętych z list wyborczych. W okręgu nr 25 w Bydgoszczy wśród kandydatów na posłów mieli się znaleźć: Kazimierz Uciński (Szubin), Karol Dzwonkowski (Tuchola), Jan Dorawa (Chojnice)¹⁸,

¹⁸ AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 82, Pismo przewodniczącego Okręgowej Komisji Wyborczej nr 25 do Adama Michnika, pełnomocnika listy kandydatów na posłów PSL, 20 XII 1946 r., k. 5.

Józef Józwick (Sławęcín)¹⁹ oraz Marian Iwicki (Tuchola)²⁰. Ostatecznie jednak pomimo składanych odwołań zostali oni pozbawieni czynnego prawa wyborczego, a tym samym stracili również prawo wybieralności²¹.

Należy zaznaczyć, iż w skali kraju jedynie lista PPR i tzw. partii sojusznicych, otrzymała jeden numer – 3. Pozostałym przydzielono różne numery w poszczególnych okręgach. Głównym celem takiej decyzji było utrudnienie prowadzenia działań propagandowych przez partie niewchodzące w skład Bloku, a dokładnie PSL²².

Ochrona okręgów i obwodów wyborczych

Najważniejszą rolę w przygotowaniu i sfalszowaniu wyborów oprócz PPR odegrały władze bezpieczeństwa. Struktura aparatu mającego „zabezpieczyć” przebieg głosowania była podobna do tej z okresu referendum. Wszystkimi działaniami kierowała Państwowa Komisja Bezpieczeństwa z ministrami obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego na czele.

Przygotowania UB, MO, WP i ORMO do zadań związanych z „ochroną” wyborów rozpoczęły się bardzo wcześnie – już w lipcu 1946 r. Ponad dwa tygodnie po przeprowadzeniu referendum Państwowa Komisja Bezpieczeństwa opracowała adresowane do Wojewódzkich Komitetów Bezpieczeństwa zalecenia na czas przedwyborczy²³. Do głównych zadań postawionych przed komitetami zaliczono: likwidację opozycji politycznej i podziemia niepodległościowego, *uszczuplenie bazy społecznej opozycji*, zapewnienie *absolutnego spokoju i pełnego powodzenia wyborów*²⁴.

¹⁹ Chociaż Józef Józwick figurował na liście PSL, ostatecznie został pozbawiony prawa wybierania ze względu na „prowokacyjne wystąpienia antyrządowe”; *Nadużycia wyborcze przy sporządzaniu spisów wyborców (załącznik nr 20)*, [w:] *Dokumenty fałszerstw wyborczych w Polsce w roku 1947. Drugi memoriał...*, s. 164.

²⁰ Marian Iwicki, nauczyciel z Lubiewa w pow. Tucholskim, znalazł się na wstępnej liście. Został jednak aresztowany przed złożeniem listy kandydatów; Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego (dalej AZHRL), sygn. 81, Skład list okręgowych kandydatów na posłów woj. pomorskiego, bd., k. 3.

²¹ AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 82, Pismo Adama Michnika, pełnomocnika listy PSL do okręgowej komisji wyborczej nr 25 w Bydgoszczy, 22 XII 1946 r., k. 7.

²² Decyzję w sprawie przydzielenia numerów listom wyborczym podejmowały Okręgowe Komisje Wyborcze; AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 85, Protokół posiedzenia Okręgowej Komisji Wyborczej nr 26 we Włocławku, 29 XII 1946 r., k. 4.

²³ *Wtyczne dla wojewódzkich komitetów bezpieczeństwa na okres przedwyborczy, 17 VII 1946 r.*, [w:] C. Osękowski, *Wybory...*, s. 182-188.

²⁴ *Ibidem*, s. 183.

Wojewódzki Komitet Bezpieczeństwa Publicznego w Bydgoszczy rozpoczął urzędowanie 19 listopada 1946 r.²⁵ W skład jego kierownictwa wchodził: przewodniczący – gen. dyw. Joskiewicz, jego zastępca – płk Walikowski, Szef Sztabu OW nr 2, a także zastępca ds. polityczno-wychowawczych – płk Gutaker, zastępca dowódcy ds. polityczno-wychowawczych OW nr 2. Członkami Komitetu byli: płk Józef Jurkowski, szef WUBP w Bydgoszczy, ppłk Świtalski, szef sztabu wojewódzkiego WBW oraz mjr Karol Janikowski, komendant wojewódzki MO²⁶. 10 grudnia 1946 r. Wojewódzki Komitet Bezpieczeństwa w Bydgoszczy wydał rozkaz, na mocy którego utworzono Wojewódzki Sztab Ochrony Wyborów, który był swoistym organem wykonawczym WKB²⁷. Szefem sztabu wojewódzkiego został mjr Aleksander Pietraszkiewicz, szef Wydziału III WUBP w Bydgoszczy. W jego składzie znaleźli się również przedstawiciele MO, ORMO, WP i KBW²⁸. Wojewódzki Sztab Ochrony Wyborów podlegał bezpośrednio Wojewódzkiemu Komitetowi Bezpieczeństwa.

Na kilka dni przed powołaniem WSOW utworzono Okręgowe Sztaby Ochrony Wyborów, w każdym z trzech okręgów województwa pomorskiego²⁹. W skład każdego z nich wchodził reprezentanci UB, WP, KBW oraz MO. Na czele sztabów stali przedstawiciele WP lub UB. W przypadku okręgu nr 25 w Bydgoszczy był to por. Ryszard Szwagierczak z UB³⁰. Poza tym w skład Sztabu wchodził: mjr Szeneider (MO), mjr Panasiński (WBW)³¹.

Najniższym szczeblem „ochrony” wyborów w przypadku Bydgoszczy były grupy ochronne, utworzone przy każdej komisji obwodowej. Według instrukcji PKB WUBP, biorąc pod uwagę nasilenie działań podziemia niepodległościowego oraz opozycji politycznej, miały podzielić obwody na cztery kategorie: spokojne, słabo zagrożone, zagrożone i silnie zagrożone³². W województwie pomorskim

²⁵ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Bydgoszczy (dalej AIPN By), 030/40, Pismo ppłk. Siemaszki, p.o. szefa sztabu DOW Nr II, do dowódcy wojewódzkich wojsk KBW, 19 XI 1946 r., k. 3.

²⁶ Ibidem, Rozkaz nr 00591 Sztabu Generalnego Oddziału III, podpisany przez naczelnego Dowódcę WP Michała Rolę-Żymierskiego, 19 XI 1946 r., k. 2.

²⁷ Ibidem, Rozkaz nr 003/III, 10 XII 1946 r., k. 85.

²⁸ W skład Wojewódzkiego Sztabu Ochrony Wyborów jako członkowie wchodził: mjr Kaczurkiewicz z KW MO w Bydgoszczy, por. Maciupa z ORMO, mjr Panasiński z KBW oraz ppłk Pawlik, szef Wydziału II Sztabu OWP.

²⁹ Ibidem, Rozkaz nr 002/III Wojewódzkiego Komitetu Bezpieczeństwa, 4 XII 1947 r., k. 76.

³⁰ Ibidem, Imienny wykaz sztabów ochrony wyborów na województwo pomorskie (Załącznik nr 1 do rozkazu nr 002/III WKB, 4 XII 1946 r.), k. 78-79.

³¹ Ibidem, Imienny wykaz sztabów ochrony wyborów na woj. pomorskie, k. 78-79, Ibidem, Rozkaz nr 005/III, 13 XII 1946 r., k. 92.

³² *Instrukcja dla sztabów powiatowych w sprawie zabezpieczenia akcji wyborczej, 30 XI 1946 r.*, [w:] C. Osękowski, *Wybory...*, s. 194.

zdecydowaną większość obwodów uznano za spokojną lub słabo zagrożoną. Jedynie około 13% z nich sklasyfikowano jako zagrożone lub silnie zagrożone. Województwo pomorskie należało więc pod tym względem do „spokojnych”³³. W okręgu nr 25 w Bydgoszczy 97 obwodów uznano za spokojne, 9 za słabo zagrożone, 4 za zagrożone, a 18 za silnie zagrożone³⁴. W Bydgoszczy oraz powiecie bydgoskim wszystkie obwody zostały sklasyfikowane jako „spokojne”³⁵. Grupy ochronne bydgoskich obwodów wyborczych liczyły po 5 osób (4+1) i były złożone z funkcjonariuszy MO i ORMO.

W przypadku Bydgoszczy priorytetem dla władz stała się „ochrona” najważniejszych instytucji, urzędów i fabryk. Na początku stycznia WKB wydał rozkaz w sprawie ochrony ważniejszych węzłów i urządzeń telekomunikacyjnych w Bydgoszczy oraz innych większych miastach województwa³⁶. Oprócz tego Komitet opracował specjalny plan, który miał służyć *zaprowadzeniu należytego spokoju i porządku* w dniach bezpośrednio poprzedzających wybory. W tym celu „wzmocniono” i „usprawniono” ochronę najważniejszych obiektów na terenie Bydgoszczy³⁷. W wykazie uwzględniono łącznie 40 fabryk, zakładów i urzędów, w tym m.in.: Wodociągi Miejskie, Zakłady Energetyczne, Dworzec Główny, Urzędy Pocztowe i Telefoniczne, Polskie Radio, banki, Zakłady Ubezpieczeniowe, Ratusz oraz największe fabryki³⁸. Do wydzielenia „wzmocnionej ochrony” w tych obiektach zostały zobowiązane: WP, WBW, MO, ORMO.

W ostatnich dniach poprzedzających głosowanie w Bydgoszczy wyznaczono specjalne patrole złożone z funkcjonariuszy MO i ORMO (3-5 osób), które miały za zadanie kontrolowanie terenu całego miasta w godzinach nocnych – od 20.00

³³ Dla porównania w województwie lubelskim około 63% obwodów uznano za „zagrożone” lub „silnie zagrożone”. Zob.: M. Piotrowski, „Zabezpieczenie” przez władze komunistyczne referendum i wyborów na Lubelszczyźnie w 1946 i 1947 roku, „Roczniki Humanistyczne” 2000, t. 48, z. 2., s. 419.

³⁴ AIPN By 030/40, Ilościowy wykaz grup ochronnych do dyspozycji „Powiatowych Sztabów Ochrony Akcji Wyborczej” Okręgu Wyborczego nr 25 – Bydgoszcz, Okręgu nr 26 – Włocławek oraz Okręgu nr 27 – Toruń (załączniki nr 2, 3 i 4 do rozkazu nr 002/III, 4 XII 1946 r. k. 80-82).

³⁵ Ibidem, Ilościowy wykaz grup ochronnych do dyspozycji „Powiatowych Sztabów Ochrony Akcji Wyborczej” Okręgu Wyborczego nr 25 – Bydgoszcz, k. 80. (załącznik nr 2 do rozkazu nr 002/III WKB, 4 XII 1946 r.).

³⁶ Ibidem, Rozkaz nr 008/III, 8 I 1947 r., k. 161. Miastami tymi były: Toruń, Włocławek, Grudziądz, Świecie, Tuchola, Chojnice i Inowrocław.

³⁷ Ibidem, Plan WKB zabezpieczenia należytego spokoju i porządku w okresie wyborczym na terenie m. Bydgoszczy, 16 I 1947 r., k. 261.

³⁸ Ibidem; Dodatkowa ochrona miała być przydzielona w następujących zakładach i fabrykach: Młyny Parowe Kentzera, Rzeźnia Miejska, Podstacja Elektryczna, Prochownia, Fabryka obuwia „Junak”, Fabryka Mundurów „Industria”, Produkty Rolne, Fabryka Obuwia „Minerwa”.

do 7.30. Ponadto w ciągu dwóch nocy poprzedzających wybory miały być organizowane tzw. patrole mieszane (WP, MO, ORMO), których zadaniem miało być *wyłowienie rozlepiaczy nielegalnych ulotek, afiszy, niszczenie hasel i napisów na murach*³⁹. Przygotowywano się również na wypadek *wrogich demonstracji* i wystąpień, w tym *marszu chłopskiego*⁴⁰. W związku z tym polecono przygotować plan działania rezerw, które miały tłumić uliczne zamieszki oraz „nastawić” sieć agenturalną, na informowanie o jakichkolwiek przygotowaniach do antyrządowych demonstracji⁴¹.

Represje przed wyborami

– aresztowania i pozbawianie prawa głosu

Komuniści obsadzenie swoimi kandydatami okręgowych i obwodowych komisji wyborczych uznali za niewystarczającą gwarancję „zwycięstwa”. Chcąc mieć jeszcze większą pewność, postanowili, podobnie jak przed referendum, aresztować lub pozbawić prawa głosu osoby uznane za „niepewne” lub „wrogo nastawione”.

Aresztowania rozpoczęły się w ostatnim tygodniu grudnia i były kontynuowane praktycznie aż do dnia wyborów. Największe nasilenie przybrały w styczniu, a szczególnie w ciągu ostatnich kilku dni przed głosowaniem. Aresztowanym z jednej strony odbierano prawo głosu, z drugiej natomiast uniemożliwiano prowadzenie działań w czasie kampanii wyborczej. Stąd na listach osób przewidzianych do aresztów prewencyjnych w przeważającej większości znaleźli się członkowie tajnego aparatu wyborczego PSL, osoby zaangażowane w kampanię po stronie opozycji politycznej, deklarujące niechęć do władz komunistycznych oraz podejrzane o współpracę z podziemiem niepodległościowym⁴².

W całym kraju w okresie przedwyborczym aresztowano łącznie 13 670 osób⁴³.

³⁹ Ibidem, Plan WKB zabezpieczenia należytego spokoju i porządku w okresie wyborczym na terenie m. Bydgoszczy, 16 I 1947 r., k. 263.

⁴⁰ W planie znajdował się cały fragment poświęcony „marszom chłopskim”: „Na wypadek sprowadzenia przez bandy chłopów do wzięcia udziału w demonstracjach w mieście – wzmocnić wywiad agenturalny w środowiskach chłopskich, wystawić czujki, patrole oraz zorganizować sieć sygnalizacyjną, użyć do lokalizacji marszu chłopskiego oddziały manewrowe”; AIPN By, 030/40, Plan WKB zabezpieczenia należytego spokoju i porządku w okresie wyborczym na terenie m. Bydgoszczy, 16 I 1947 r., k. 265.

⁴¹ Ibidem.

⁴² C. Osękowski, *Wybory...*, s. 74.

⁴³ Ibidem. Dane te najprawdopodobniej nie są ostateczne. W przypadku województwa pomorskiego podano liczbę 726 – tyle osób planowano aresztować na dzień 10 I 1947 r. Według ostatecznego sprawozdania szefa WUBP w Bydgoszczy liczba ta w przypadku województwa pomorskiego uległa podwojeniu.

W województwie pomorskim według danych WUBP zatrzymano 1434 osoby⁴⁴, natomiast w samym okręgu nr 25 w Bydgoszczy – 645⁴⁵. Liczba aresztowanych przewencyjnie przedstawiała się różnie w poszczególnych miastach i powiatach – w Bydgoszczy było to 250 osób, w powiecie bydgoskim 89⁴⁶. Przyczynami zatrzymania były najczęściej: wrogie nastawienie, uznanie za „niepewny element” oraz zarzut współpracy z okupantem.

Jak wspomniałam, znaczną część aresztowanych stanowili członkowie PSL. W ten sposób starano się zmusić zatrzymanych do zaprzestania działalności oraz zastraszyć tych działaczy stronnictwa, których nie pozbawiono wolności. Jedynie w dniach od 15 do 17 stycznia 1947 r. w samej Bydgoszczy aresztowano łącznie 18 osób związanych z PSL⁴⁷. Spośród nich osiem zwolniono w nocy po zatrzymaniu, dwie tego samego dnia, w przypadku pozostałych areszt trwał najprawdopodobniej dłuższy czas.

Aresztowania przed wyborami objęły również mężów zaufania stronnictwa, których zadaniem było kontrolowanie prawidłowego przebiegu głosowania. Dla PSL instytucja męża zaufania była niezwykle istotna – z jednej strony jego obecność w komisji miała utrudniać komunistom przeprowadzenie fałszerstw, z drugiej natomiast, kiedy do nich już dochodziło, miał on w miarę możliwości dokumentować ich przebieg i gromadzić jak najwięcej dowodów⁴⁸. Personalnia mężów zaufania miały być jak najdłużej utrzymywane w tajemnicy – była to forma zabezpieczenia przed represjami ze strony funkcjonariuszy UB, których jednym z priorytetowych zadań w związku z wyborami było rozbitcie tajnego aparatu wyborczego PSL⁴⁹.

⁴⁴ Czesław Osękowski podaje liczbę 726, jednak dodatkowe sprawozdanie szefa WUBP z akcji wyborczej oraz dane dotyczące aresztów przewencyjnych w okręgu nr 25 w Bydgoszczy świadczą o tym, iż liczba ta nie była ostateczna; AIPN, 01355/85 jac. 5, Dodatkowe sprawozdanie szefa WUBP w Bydgoszczy pplk. Józefa Jurkowskiego oraz naczelnika Wydziału V WUBP w Bydgoszczy por. Stankiewicza z akcji wyborczej województwa pomorskiego, bd., k. 444.

⁴⁵ AIPN, 01355/85 jac. 5, k. 415.

⁴⁶ Ibidem, 01355/85 jac. 5, k. 415; AIPN By, 052/3, Sprawozdanie dekadowe za okres od 11 do 31 I 1947 r., 28 I 1947 r., k. 13; AIPN By, 046/3, Sprawozdanie dekadowe za okres od 9 do 20 I 1947 r., 20 I 1947 r., k. 19.

⁴⁷ Wśród aresztowanych znaleźli się: Zielonkiewicz Marian, Muszyńska Cecylia, Kłosowski Lech, Siemianowski Janusz, Mikołajczyk Edmund, Kaczmarczak Michał, Rucińska Jadwiga, Dranicki Florian, Szymański Adam, Grzeszczak, Reksa Józef, Reksa Stefan, Kukliński, Jędraszek Albert, Grabowski Lucjan, Siekierka Lucjan, Raszyński Florian; AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 84, Wykaz aresztowanych członków PSL na terenie powiatu i miasta Bydgoszczy, od dnia 15 I 1947 r., k. 9.

⁴⁸ R. Turkowski, *Polskie Stronnictwo...*, s. 194.

⁴⁹ Wśród mężów zaufania PSL w Bydgoszczy znaleźli się najprawdopodobniej: Stanisław Wiśniewski (obwód nr 1), Lucjan Siekierka (nr 2), Henryk Wesołowski (nr 3), Albert Rauchudt (nr 4), Józef Kowalczyk (nr 5), Stanisław Jeziński (nr 6), Jan Mularczyk (nr 7), Józef

Początkowo PSL planowało wysunąć swoich przedstawicieli w prawie wszystkich obwodach wyborczych. Ostatecznie liczba ich została jednak znacznie ograniczona. W okręgu wyborczym nr 25 w Bydgoszczy na liście mężów zaufania początkowo znalazło się 110 osób. Spośród nich na kilka dni przed wyborami aresztowano co najmniej 23. Dalszych 11 zrezygnowało z pełnienia funkcji, najprawdopodobniej z powodu prześladowań⁵⁰. O pozostałych osobach brak jest dokładnych danych.

W skali kraju do udziału w wyborach dopuszczono ostatecznie około 500 mężów zaufania PSL. Z tego do końca wyborów „wyttrzymało” około 80, pozostali zostali aresztowani lub wyrzuceni z lokali wyborczych⁵¹. Trudno ustalić dokładną liczbę mężów zaufania w skali województwa pomorskiego, którzy faktycznie pełnili swoją funkcję w dniu wyborów. Według danych UB było to 12 osób⁵². Romuald Turkowski podaje z kolei informacje na temat 7 mężów zaufania działających w województwie pomorskim⁵³. W sprawozdaniu szefa WUBP w Bydgoszczy pojawiła się wzmianka, iż na 404 obwoły PSL wytypowało ostatecznie jedynie 109 kandydatów, z których tylko nieliczni zgłosili się po odbiór zaświadczenia⁵⁴. W przypadku Bydgoszczy wiadomo, iż mąż zaufania PSL był obecny w obwodzie wyborczym nr 17. Znalazło to przełożenie w wynikach – PSL uzyskało tam

Rospendowski (nr 8), Józef Ruciński (nr 9), Piotr Mitzner (nr 10), Adam Grzywiński (nr 11), Mieczysława Szramkowska (nr 12), Jan Kaźmierczak (nr 13), Aleksander Stankiewicz (nr 14), Helena Dudek (nr 15), Janina Stybelska (nr 15), Władysław Cermuga (nr 17), Krystyna Krasowska (nr 18), Witold Witczak (nr 19), Zygmunt Dudek (nr 20), Albin Mikrut (nr 21), Leon Maciejewski (nr 22), Romana Jabłońska (nr 28), Cecylia Muszyńska (nr 30), Leon Szyszkowski (nr 36). Nie wiadomo, ile spośród wymienionych osób pełniło funkcję mężów zaufania, najprawdopodobniej część z nich została aresztowana lub pozbawiona możliwości wykonywania swoich obowiązków z powodu nieuzyskania świadectwa moralnego prowadzenia się; AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 82, Wykaz mężów zaufania listy PSL w okręgu wyborczym nr 25 Bydgoszcz, bd., k. 36-41.

⁵⁰ AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 82, Wykaz mężów zaufania listy PSL w okręgu wyborczym nr 25 Bydgoszcz, bd., k. 36-41.

⁵¹ R. Turkowski, *Polityczny ruch oporu chłopów (1945-1947)*, „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego”, nr 12, 1998, s. 43.

⁵² Wstępnie 33 osoby otrzymały zaświadczenia, jednak po ich odbiór zgłosiło się jedynie 12 osób; AIPN, 01355/85 jac. 39, Dane o mężach zaufania PSL-u, bd., k. 176; Ibidem, 00231/86 t. 8, Telefonogram nr 61, 21 I 1947 r., k. 294.

⁵³ R. Turkowski, *Polskie Stronnictwo...*, s. 224.

⁵⁴ W raporcie zaznaczono również, iż nie wytypowano kandydatów na mężów zaufania z powiatów: lubawskiego, lipnowskiego, tucholskiego, wyrzyskiego; *Raport szefa WUBP w Bydgoszczy z przebiegu głosowania województwie*, [w:] C. Osękowski, *Wybory...*, s. 334; AIPN, 00231/86 t. 8, Telefonogram nr 61, 21 I 1947 r., k. 294.

64,4%, natomiast Blok jedynie 29,8% głosów⁵⁵. W taki sposób całą sytuację opisywał Marian Zdanowski, pełnomocnik MBP na okręg nr 25 w Bydgoszczy: *Jedynie Komisja Obwodowa, Nr 17. m. Bydgoszcz nie spełniła swego zadania – PSL otrzymało 1200 głosów, gdy Blok Demokratyczny zaledwie 500, tłumaczy się to obecnością męża zaufania PSL-u – twardego reakcjonisty, oraz elementem jaki zamieszkuje teren tego obwodu. Odpowiedzialność w tym wypadku spada na WUBP za niedostateczne porozumienie się z Kom. Okręgową*⁵⁶. W odniesieniu do pozostałych obwodów wyborczych w Bydgoszczy brak jest dokładnych informacji na ten temat.

Oprócz aresztowań inną formą represji stosowaną przed wyborami było pozbawianie prawa głosu osób uznanych za „niepewny” lub „wrogi element”. Zazwyczaj w takich sytuacjach powoływano się na art. 2 ordynacji wyborczej, który można było interpretować w dosyć dowolny sposób⁵⁷. Najczęstszymi zarzutami kierowanymi pod adresem osób pozbawionych prawa głosu były: współpraca z okupantem lub podziemiem niepodległościowym, udział w aparacie wyborczym PSL, agitacja na rzecz opozycji, nielegalne posiadanie broni, szeroko pojęte wystąpienia antypaństwowe, „wrogie wypowiedzi” oraz popieranie rządu emigracyjnego⁵⁸.

Według Siemiona Dawydowa, doradcy MGB w Polsce, prawa wyborcze odebrano 409 326 osobom (około 3,03%)⁵⁹. Na dzień 10 stycznia 1947 r., na podstawie art. 2 ordynacji wyborczej, w całym województwie pomorskim prawa głosu pozbawiono 32 743 osoby⁶⁰. W okręgu nr 25 w Bydgoszczy było to łącznie 6569 osób, w samym mieście 1294, czyli około 1,4% uprawnionych⁶¹.

Pozbawienie prawa głosu „nielejalnych obywateli” było korzystne dla

⁵⁵ AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 83, Zestawienie wyników głosowania do Sejmu Ustawodawczego w okręgu wyborczym nr 25 w Bydgoszczy, bd., bp.

⁵⁶ AIPN, 00231/86 t. 8, Raport Mariana Zdanowskiego, pełnomocnika MBP na Okręg nr 25 Bydgoszcz, 23 I 1947 r., k. 310.

⁵⁷ W artykule 2 ordynacji wyborczej zaznaczono, iż prawo wybierania nie przysługiwało: osobom pozbawionym zdolności do działań prawnych lub w niej ograniczonym, pozbawionym praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu zapadłym po 1944 r., osobom, które w czasie wojny zgłosiły swoją przynależność do narodu niemieckiego, oraz tym, które ze szkodą dla narodu polskiego czerpały korzyści ze współpracy gospodarczej z Niemcami. Pozbawione prawa głosu miały być również osoby posądzane o współpracę z podziemiem niepodległościowym; *Ustawa z 22 września 1946 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Ustawodawczego*, [w:] M. Skoczylas, *op. cit.*, s. 146.

⁵⁸ C. Osękowski, *Wybory...*, s. 68.

⁵⁹ N. Pietrow, *op. cit.*, s. 127.

⁶⁰ *Sprawozdanie szefa WUBP w Bydgoszczy z przygotowań do wyborów z okresu 5-10 stycznia 1947 r.*, [w:] C. Osękowski, *Wybory...*, s. 329.

⁶¹ AIPN 01355/85 jac. 5, Okręg nr 25 Bydgoszcz, k. 410.

komunistów z dwóch podwodów. Z jednej strony uniemożliwiało udział w wyborach „osób niepewnych”. Z drugiej zapewniało władzy głosy osób, którym przywrócono prawo wybierania. Ponowne wpisanie na listę wyborców wiązało się bowiem z podpisaniem zobowiązania do współpracy lub złożeniem deklaracji o głosowaniu manifestacyjnym⁶² na listę Bloku Demokratycznego. W województwie pomorskim w trzech okręgach wyborczych przywrócono prawo głosu 2425 osobom. W samej Bydgoszczy 173 osobom, czyli 13,3% spośród pozbawionych możliwości udziału w głosowaniu. W sprawozdaniu UB zostały one określone jako *nie bardzo skompromitowane na zewnątrz*. Osoby te dopuszczono do udziału w wyborach po zadeklarowaniu jawnego głosowania na listę nr 3 oraz agitacji na rzecz Bloku Demokratycznego. Jedną z osób, której przywrócono prawo głosu deklarowała: *Będę głosować na 3-kę jawnie, brat mój wraz z całą rodziną tak samo będzie głosować, oraz pociągnę jeszcze kilka rodzin do jawnego głosowania na 3-kę*⁶³. Według UB wyborcy, którym przywrócono prawo głosu na takich warunkach, wywiązali się ze swoich zobowiązań – świadczyły o tym doniesienia informatorów i agentów, którzy mieli za zadanie obserwować przebieg głosowania⁶⁴.

Kampania propagandowa Bloku Demokratycznego

Kampania propagandowa komunistów przed wyborami, podobnie jak w okresie referendum, miała charakter totalny – była prowadzona przy pomocy wszystkich dostępnych metod, form i środków. O znaczeniu działań propagandowych dla przedstawicieli Bloku Demokratycznego świadczy fakt, iż na potrzeby referendum, a następnie wyborów, powołali oni instytucje, które miały uzupełniać działania komórek na stałe odpowiedzialnych za prowadzenie propagandy – Wydziału Propagandy i Agitacji KW PPR oraz Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy (WUiPiP).

Szczegółowa analiza aparatu propagandowego⁶⁵ nie jest przedmiotem niniejszego opracowania, skupię się zatem na najważniejszych aspektach tego zagadnienia. Najistotniejszą rolę w organizacji działań propagandowych odgrywali

⁶² Warto zauważyć, iż komuniści zwracali uwagę na to, aby we wszelkiego rodzaju rezolucjach używać sformułowania „demonstracyjne” i „manifestacyjne” zamiast „jawne”, które jak zaznaczali nie było „poprawne”; AIPN, 01355/85 jac. 1, Zestawienie meldunków z terenu z dnia 16 I 1947 r., k. 403.

⁶³ AIPN, 01355/85 jac. 5, Dodatkowe sprawozdanie szefa WUBP w Bydgoszczy pplk. Józefa Jurkowskiego oraz naczelnika Wydziału V WUBP w Bydgoszczy por. Stankiewicza z akcji wyborczej województwa pomorskiego, bd., k. 443.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Na temat aparatu propagandowego komunistów zob. szerzej: L. Kamiński, *Struktury propagandy w PRL*, [w:] *Propaganda PRL*, red. P. Semków, Gdańsk 2004, s. 10.

przedstawiciele PPR. Członkowie tej właśnie partii zajmowali się koordynowaniem całości kampanii wyborczej. Reprezentanci pozostałych partii Bloku nie angażowali się już w tak dużym stopniu. W sprawozdaniach partyjnych bardzo często pojawiała się opinia, iż członkowie SL, SD, PPS nie uczestniczyli w pracach przedwyborczych – szczególnie krytycznie oceniano przedstawicieli tego ostatniego ugrupowania⁶⁶. Jeśli chodzi o PPR czołowymi postaciami tej partii uczestniczącymi w działaniach propagandowych byli Antoni Alster oraz Antoni Kuligowski – I i II sekretarz KW PPR. W samym mieście natomiast kluczową rolę odgrywali: Roman Kulasek – I sekretarz KM PPR oraz Józef Twardzicki – prezydent Bydgoszczy, który występował w charakterze mówcy na największych wiecach przedwyborczych. Z oczywistych względów niezwykle istotną rolę odgrywał Wydział Propagandy i Agitacji KW PPR w Bydgoszczy. Największe zaangażowanie wykazywali: szef Wydziału Tadeusz Jurasek oraz zatrudniony w charakterze instruktora propagandy Bernard Gólkowski. W działania agitacyjne bardzo mocno angażowali się również pracownicy Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy oraz jego powiatowych i miejskich Oddziałów. Na czele WUiP przez cały czas jego funkcjonowania stał Witold Ziemkiewicz.

W okresie kampanii przedwyborczej utworzono także specjalne instytucje zajmujące się koordynacją działań propagandowych przedstawicieli wszystkich partii – Wojewódzki Komitet Propagandy Wyborczej Bloku Demokratycznego oraz jego odpowiedniki na szczeblu terenowym. WKPWBD powstał 30 listopada 1946 r. w Bydgoszczy⁶⁷. Na jego czele stanął wspomniany Witold Ziemkiewicz. Jego zastępcą został Stanisław Kochmański z PPS, sekretarzem Tadeusz Urbanowski z SL, natomiast skarbnikiem przedstawiciel PPR – Rassalski. Członkami Komitetu byli również: Kazimierz Jachowicz (SL), Henryk Malinowski (PPR) oraz przedstawiciele SD – Goździk i prof. Jagielnicki⁶⁸.

Komitety Propagandy Wyborczej Bloku Demokratycznego na szczeblu okręgów wyborczych, powiatów i miast utworzono w dniach od 6 grudnia 1946 r.

⁶⁶ APBy, KM PPR w Bydgoszczy, sygn. 13, Sprawozdanie KM PPR za czas od 1 do 31 XII 1946 r., bp.; Ibidem, Sprawozdanie delegata KC PPR Jerzego Arcimowicza, 11 I 1947 r., bp.

⁶⁷ 19 XII 1946 r. zwołano specjalne zebranie, na którym chęć współpracy z WKPWBD zadeklarowały: Związek Samopomocy Chłopskiej, Związek Inwalidów RP, Liga Morska, Związek Byłych Więźniów Politycznych, Związek Uczestników Walki Zbrojnej o Wolność i Demokrację, PSK, Związek Spółdzielni RP „Społem”, TUR, Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, OM TUR, ZWM; APBy, KW PPR w Bydgoszczy, sygn. 25, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Komitetu Propagandy Wyborczej Bloku Demokratycznego w Bydgoszczy, 7 II 1947 r., bp. R. Kozłowski, *Przeobrażenia społeczno-polityczne w województwie pomorskim (1945-1948)*, Toruń 1976, s. 234-235.

⁶⁸ APBy, KW PPR w Bydgoszczy, sygn. 25, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Komitetu Propagandy Wyborczej Bloku Demokratycznego w Bydgoszczy, 7 II 1947 r., bp.

do 3 stycznia 1947 r. Poza Komitetem Wojewódzkim zorganizowano: 3 Komitety Okręgowe (Bydgoszcz, Włocławek, Toruń), 2 Komitety Miejskie (Grudziądz i Inowrocław) oraz 17 powiatowych⁶⁹. Ich liczebność była dosyć zróżnicowana: od 4 osób w powiatowym Komitecie w Toruniu do 43 w Rypinie⁷⁰. W Bydgoszczy nie powołano Miejskiego KPWBD, jego zadania pełniły najprawdopodobniej Komitet Wojewódzki oraz Okręgowy. Okręgowy KPWBD w Bydgoszczy powstał 7 grudnia 1946 r. Kierownictwo Komitetu uległo zmianie na przestrzeni kilku tygodni od momentu jego powołania. Najpierw funkcję przewodniczącego pełnił Stanisław Grudziński z PPR, następnie został on zastąpiony przez członka tej samej partii o nazwisku Jagniewski. Ostatecznie 19 grudnia 1946 r. na czele Okręgowego Komitetu w Bydgoszczy stanął M. Pieniążek⁷¹. W skład prezydium weszli: R. Charlemagne (PPS), K. Szląskowski (SL), Jan Kubera (PPR), Tadeusz Rybaczewski (SL)⁷².

Ważnym ogniwem aparatu propagandowego komunistów w okresie wyborów były tzw. trójki partyjne. Powołano je na wszystkich szczeblach aparatu wyborczego oraz partyjnego. Funkcjonowały więc trójki okręgowe, powiatowe, ale również obwodowe. Z racji utworzenia trzech okręgów wyborczych, w województwie pomorskim funkcjonowały trzy trójki okręgowe – w Bydgoszczy, Włocławku i Toruniu, które koordynowały pracę swoich odpowiedników na szczeblu powiatu i obwodu. Trójkę partyjną w okręgu nr 25 w Bydgoszczy tworzyli: Stanisław Grudziński (dyrektor fabryki makaronu), Wacław Bąkowski (członek KM PPR w Bydgoszczy) oraz Jan Kubera⁷³. Ponadto w Bydgoszczy powołano 42 trójki obwodowe⁷⁴. W ich skład wchodził przede wszystkim pracownicy

⁶⁹ Nie działał osobny KPWBD dla powiatu włocławskiego – jego zadania realizował Okręgowy KPWBD we Włocławku; AAN, MliP (1945-1947), mikr. 28020, Protokół zjazdu przewodniczących i zastępców Miejskich, Powiatowych i Okręgowych Komitetów Propagandy Wyborczej Bloku Demokratycznego Bydgoszczy, 2 I 1947 r., bp.

⁷⁰ W wielu przypadkach nie zachowały się dane dotyczące liczebności Komitetów. W sprawozdaniach podawano ogólne liczby osób zaangażowanych w działalność KPWBD oraz Komitetów Obywatelskich.

⁷¹ APBy, KW PPR w Bydgoszczy, sygn. 25, Sprawozdanie ogólne z działalności Komitetów Propagandy Wyborczej Bloku Demokratycznego na terenie województwa pomorskiego, bd., bp.

⁷² Prezydium było dwukrotnie rekonstruowane; AAN, MliP (1945-1947), mikr. 28021, Sprawozdanie z działalności Okręgowego Komitetu Obywatelskiego Stronnictw Demokratycznych w Bydgoszczy, bd., k. 30.

⁷³ APBy, KW PPR w Bydgoszczy, sygn. 25, Schemat partyjnego aparatu wyborczego, bd., bp.; Ibidem, sygn. 26, Pełnomocnicy partii w Bydgoszczy, bd., bp.; W innym dokumencie figuruje nazwisko Molenda Henryk, zostało ono jednak ręcznie wykreślone i zmienione na Jan Kubera.

⁷⁴ AAN, KC PPR, sygn. 295/IX-385, Krajowe zestawienia wyborcze – Pomorze, k. 279.

fizyczni (robotnicy, ślusarze, tokarze, pracownicy kolei), ale występowały również przypadki udziału w trójkach urzędników, pracowników biurowych, a nawet dyrektorów fabryk⁷⁵.

W okresie wyborów do Sejmu Ustawodawczego niezwykle istotną rolę pełniły powołane także jedynie na okres przedwyborczy tzw. Komitety Obywatelskie. Ich głównym zadaniem, podobnie jak KPWBD, była koordynacja działań propagandowych partii Bloku. Funkcjonowały one jednak na niższych szczeblach: obwodu wyborczego, fabryk, ulic i domów (kamienic)⁷⁶. W samej Bydgoszczy utworzono następującą liczbę Komitetów: 42 Obwodowe, 208 Fabrycznych, 995 Domowych, 121 Ulicznych i 3 inne⁷⁷. Ogromną większość członków Komitetów Obywatelskich w Bydgoszczy stanowili kupcy i rzemieślnicy – łącznie 912 osób. Kolejną grupą byli przedstawiciele następujących zawodów: lekarze, adwokaci i inżynierowie – 86 osób. Ponadto nauczyciele – 38, ale również jeden ksiądz. W Komitetach relatywnie dużą reprezentację posiadały kobiety – 495 osób⁷⁸.

Działania propagandowe podejmowały również różnego rodzaju instytucje i organizacje, które nie tworzyły Bloku Demokratycznego, ale bardzo aktywnie wspierały jego działalność: Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet, Okręgowa Komisja Związków Zawodowych, Wojewódzka Szkoła Partyjna, ale również wojsko i funkcjonariusze UB, którzy byli odpowiedzialni za prowadzenie tzw. czarnej propagandy.

Ze względu na totalny charakter kampanii propagandowej przed wyborami, trudno scharakteryzować wszystkie działania podjęte przez Blok Demokratyczny. Na potrzeby niniejszego opracowania uwzględnione zostaną przede wszystkim te prowadzone w ramach propagandy bezpośredniej (personalnej). Zaprezentowane zostaną również dane liczbowe dotyczące rozkolportowanego materiału propagandowego. Należy jednak podkreślić, iż w kampanię propagandową na rzecz Bloku Demokratycznego zaangażowano również środki masowego przekazu (prasę, radio, kino). Dlatego nie jest to kompletna charakterystyka działań propagandowych komunistów.

W przypadku propagandy pośredniej (impersonalnej) należy zwrócić uwagę przede wszystkim na informacje dotyczące liczby wydawnictw dystrybuowanych

⁷⁵ APBy, KM PPR w Bydgoszczy, sygn. 15, Lista trójek obwodowych wyborczych miasta Bydgoszczy, bd., bp.; Na czele trójki obwodowej nr 3 stał Józef Lewicki, dyrektor Bydgoskiej Fabryki Maszyn, a na czele trójki obwodowej nr 21 Kazimierz Słowikowski, dyrektor fabryki „Blumwe”.

⁷⁶ APBy, KW PPR w Bydgoszczy, sygn. 25, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Komitetu Propagandy Wyborczej Bloku Demokratycznego w Bydgoszczy, 7 II 1947 r., bp.

⁷⁷ AAN, KC PPR, sygn. 295/IX-385, Krajowe zestawienie wyborcze – Pomorze, k. 279.

⁷⁸ Ibidem.

przez przedstawicieli Bloku Demokratycznego. W województwie pomorskim w okresie przedwyborczym rozkolportowano co najmniej 889 303 sztuki materiału propagandowego różnego rodzaju⁷⁹. Ponadto WKPWBD wydrukował 3 miliony numerków do głosowania na Blok Demokratyczny⁸⁰. Według ankiet sprawozdawczych Komitetów Powiatowych i Trójek Partyjnych PPR przygotowywanych po wyborach w samej Bydgoszczy rozkolportowano 35 760 sztuk materiałów propagandowych. Były to najprawdopodobniej ulotki, odezwy, broszury, ale również plakaty. Zdecydowaną większość, 27 760 sztuk, stanowiły wydawnictwa centralne, pozostałe 8 000 to opracowania lokalne⁸¹. Należy jednak zwrócić uwagę, iż były to materiały rozkolportowane jedynie przez trójki partyjne. Dystrybucją odezw, plakatów i ulotek zajmowało się tymczasem o wiele więcej podmiotów – Komitety Obywatelskie wszystkich szczebli oraz indywidualni członkowie partii.

Trudno jednoznacznie określić, jakie tytuły były w Bydgoszczy kolportowane z największym natężeniem, można jednak przypuszczać, iż pokrywały się one z tymi rozpowszechnianymi w pozostałych miejscowościach regionu. Wśród ulotek można wymienić więc: „Do ogółu ludności Pomorza”, „PPR walczy i zwycięża”, „List do kobiet Pomorza”. Do najczęściej eksponowanych haseł należały z kolei następujące slogany: „Chcesz aby Odra i Nissa, po wsze czasy pozostały naszymi rzekami granicznymi głosuj na listę Bloku Stronnictw Demokratycznych i Związków Zawodowych”, „Chcesz Polski sytej, silnej i szczęśliwej głosuj na listę Bloku Stronnictw Demokratycznych i Związków Zawodowych 3!” „W dniu 19 stycznia każdy Polak, każda Polka głosują na listę Bloku Stronnictw Demokratycznych i związków zawodowych 3” „Niepodległość, Pokój, Dobrobyt 3”⁸².

Z tego powodu, iż Bydgoszcz była siedzibą władz wojewódzkich partii oraz różnego rodzaju instytucji publicznych, właśnie tutaj odbywały się najważniejsze imprezy propagandowe: wiece, zebrania, masówki. Koordynacją działań prowadzonych w ramach propagandy bezpośredniej zajmowały się przede wszystkim KW PPR oraz WKPWBD. Najważniejsze spotkania – wiece ogólnomiejskie

⁷⁹ Wyliczono na podstawie danych zawartych w następujących dokumentach: AAN, KC PPR, sygn. 295-IX-94, Wyborcze ankiety sprawozdawcze Komitetów Powiatowych i Trójek Powiatowych PPR, k. 33-70; APBy, KP PPR w Chełmnie, sygn. 5; Ibidem, KP PPR w Wąbrzeźnie, sygn. 9; Ibidem, KP PPR w Aleksandrowie, sygn. 5; KP PPR w Brodnicy, sygn. 5; AAN, KC PPR, sygn. 295/IX-385, Krajowe zestawienie wyborcze – Pomorze, k. 279.

⁸⁰ APBy, KW PPR w Bydgoszczy, sygn. 25, Sprawozdania cyfrowe z rezultatów wyborów. Sprawozdania z akcji przed- i powyborczej, 7 II 1947 r.

⁸¹ AAN, KC PPR, sygn. 295-IX-94, Wyborcze ankiety sprawozdawcze Komitetów Powiatowych i Trójek Powiatowych PPR, k. 33-70; AAN, KC PPR, sygn. 295/IX-385, Krajowe zestawienie wyborcze – Pomorze, k. 279.

⁸² AAN, KC PPR, sygn. 295/X-38, Sprawozdanie Wydziału Propagandy i Agitacji Komitetu Wojewódzkiego PPR w Bydgoszczy za grudzień 1946 i styczeń 1947 r., k. 14.

i zebrania w większych zakładach pracy – organizował Komitet Wojewódzki. Z kolei WKPWBD zajmował się przygotowaniem zebrań dla poszczególnych grup zawodowych⁸³.

Oficjalnie akcja wiecowa w ramach kampanii przedwyborczej rozpoczęła się 15 grudnia 1946 r.⁸⁴ Wtedy właśnie we wszystkich większych miastach Polski odbyły się wiece, których organizatorami były partie Bloku Demokratycznego oraz Związki Zawodowe. W województwie pomorskim imprezy tego typu miały miejsce w Bydgoszczy, Włocławku, Grudziądzu, Inowrocławiu, Toruniu oraz Chojnicach⁸⁵.

Po inauguracji akcji wiecowej nastąpił okres, w którym zebrania i masówki organizowano przede wszystkim w zakładach pracy oraz w mniejszych miejscowościach regionu. Organizacją imprez w bydgoskich fabrykach zajmowali się tradycyjnie przedstawiciele Okręgowej Komisji Związków Zawodowych oraz członkowie komitetów fabrycznych PPR⁸⁶. Akcja wiecowa w bydgoskich zakładach pracy miała największe nasilenie w pierwszej dekadzie stycznia 1947 r.⁸⁷

Oprócz imprez propagandowych organizowanych w fabrykach w pierwszych dniach 1947 r., w Bydgoszczy miały miejsce spotkania przedstawicieli różnych grup zawodowych i społecznych. 9 stycznia 1947 r. odbył się wiec pracowników państwowych z całego województwa pomorskiego⁸⁸. Wśród innych imprez przedwyborczych tego typu można wymienić także: zjazdy lekarzy i nauczycieli⁸⁹, zebranie Związku Zawodowego Pracowników Sądowych i Prokuratorskich, serię spotkań w instytucjach i placówkach państwowych: Miejskich Zakładach Zaopatrzenia, w poszczególnych Wydziałach Urzędu Miasta, ale również w Szpitalu

⁸³ AAN, KC PPR, sygn. 295/IX-8, Ocena kampanii wyborczej woj. pomorskiego na podstawie sprawozdania instruktora KC PPR Franciszka Blinowskiego, bd., k. 130.

⁸⁴ Działania propagandowe – wiece, zebrania – organizowano już wcześniej, od początków grudnia 1946 r., nie miały one jednak charakteru zorganizowanej kampanii przedwyborczej.

⁸⁵ *Zwycięstwo musi należeć do demokracji. Wielki wiec Bloku Stronnictw Demokratycznych i Związków zawodowych w Bydgoszczy*, „Trybuna Pomorska”, nr 302, 16 XII 1946 r.

⁸⁶ W sprawozdaniach z akcji przedwyborczej podkreślano, iż najbardziej aktywne w tej kwestii były komórki partyjne w zakładach: „Leo”, „Pasamon”, „Fiebrandt”, „Fema”, „Ciszewski”, „Browar nr 1”, „Industria”, „Pomorska Garbarnia”; AAN, KC PPR, sygn. 295/IX-94, Wyborcza ankieta sprawozdawcza Komitetu Miejskiego PPR i Trójki w Bydgoszczy, 9 II 1947 r., k. 40.

⁸⁷ *Robotnicy pomorscy będą głosować zbiorowo i manifestacyjnie na Blok Demokratyczny*, „Trybuna Pomorska”, nr 5, 5 I 1947 r.; *Pracownicy Browaru w Bydgoszczy głosują na listę nr 3*, „Trybuna Pomorska”, nr 4, 4 I 1947 r.

⁸⁸ *Pracownicy państwowi – za Blokiem Demokratycznym. Wielki wiec w Sali OKZZ w Bydgoszczy*, „Trybuna Pomorska”, nr 9, 10 I 1947 r.

⁸⁹ *Lekarze głosują na listę nr 3*, „Trybuna Pomorska”, nr 14, 15 I 1947 r.; APBy, KW PPR w Bydgoszczy, sygn. 25, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Komitetu Propagandy Wyborczej Bloku Demokratycznego w Bydgoszczy, 7 II 1947 r., bp.

Chorób Zakaźnych. Na każdym z tych spotkań przemawiał prezydent Bydgoszczy Józef Twardzicki, reprezentanci WRN oraz partii Bloku Demokratycznego⁹⁰. Niezwykle istotne były również zebrania przedstawicieli środowiska dziennikarskiego oraz lokalnego świata kultury i sztuki. Organizowano je w redakcjach miejscowych gazet, radia, ale także Teatru Polskiego⁹¹. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż artyści Teatru zaangażowali się również bezpośrednio w działania propagandowe przed wyborami. Występy grupy aktorów były bowiem atrakcją części wieców przedwyborczych organizowanych na terenie Bydgoszczy⁹².

W ramach kampanii przedwyborczej przeprowadzono także specjalne wiece dla młodzieży. Ich organizatorami były ZWM, OM TUR oraz partie Bloku Demokratycznego. Jedno z pierwszych tego typu zebrań odbyło się 30 grudnia 1946 r. w sali OKZZ w Bydgoszczy⁹³.

Podobnie jak w okresie referendum, również w trakcie kampanii przedwyborczej organizacje młodzieżowe włączyły się aktywnie w prowadzenie działań propagandowych. Tworzono między innymi grupy artystyczne, których zadaniem było „uatrakcyjnienie” wieców i zebrań partyjnych⁹⁴.

Intensyfikacja akcji propagandowej miała miejsce w ostatnich dwóch tygodniach przed wyborami. Swoistą kulminacją masowych działań propagandowych była niedziela 12 stycznia 1947 r. W całym województwie zaplanowano wtedy serię wieców i zebrań z udziałem kandydatów na posłów oraz przedstawicieli władz centralnych partii⁹⁵. W samej Bydgoszczy odbyło się 27 zebrań i wieców przedwyborczych, zorganizowanych przez Komitety Obywatelskie, na których

⁹⁰ „Głosujemy na Blok Stronnictw Demokratycznych i Związków Zawodowych”. *Tysiące ludzi na całym Pomorzu manifestują swoją wolę utrwalenia zdobyczy demokratycznych*, „Trybuna Pomorska”, nr 17, 18 I 1947 r.

⁹¹ *Bydgoszcz głosuje na nr 3*, „Trybuna Pomorska”, nr 8, 9 I 1947 r.; *Pomorze głosuje na listę nr 3*, „Trybuna Pomorska”. Nr 10, 11 I 1947 r.

⁹² Grupa aktorów Teatru Polskiego wystąpiła między innymi w czasie zebrania dla pracowników spółdzielczych oraz wyborców obwodu nr 20 w Bydgoszczy; *Za głosowaniem zbiorowym i manifestacyjnym. Wiece i masówki w Bydgoszczy*, „Trybuna Pomorska”, nr 13, 14 I 1947 r.

⁹³ Składało się z przemówienia delegata Zarządu Głównego Związku Młodych – Walczaka – oraz występu grupy artystycznej tej organizacji; *Młodzież bydgoska za blokiem demokratycznym. Wielki przedwyborczy wiec w OKZZ*, „Trybuna Pomorska”, nr 315, 31 XII-1 I 1946/1947 r.

⁹⁴ Ibidem; W samej Bydgoszczy członkowie OM TUR zorganizowali osiem występów artystycznych w fabrykach: „Leo”, „Prom”, „Alfa”, „Bucholz”, „Polski Kabel”, „Fiebrandt”, „Pasamon” oraz w Warsztatach Kolejowych.

⁹⁵ AAN, KC PPR, sygn. 295/IX-8, Ocena kampanii wyborczej woj. pomorskiego na podstawie sprawozdania instruktora KC PPR Franciszka Blinowskiego, bd., k. 130; AAN, MliP (1945-1947), mikr. 28020, Sprawozdanie z akcji wyborczej, 16 I 1947 r., bp.

było obecnych od 500 do 2 000 osób⁹⁶. Tego samego dnia odbył się również zlot kolejarzy województwa pomorskiego, na którym zgromadziło się około 7 000 osób⁹⁷. Główną częścią imprezy był pochód ulicami miasta oraz spotkanie z Romanem Zambrowskim⁹⁸.

Łącznie w całym kraju w trakcie kampanii przedwyborczej zorganizowano 107 936 wieców i masówek, w których uczestniczyło blisko 11 milionów osób⁹⁹. W porównaniu z okresem przedreferendalnym liczba ta była trzykrotnie wyższa. Dowodzi to przesunięcia priorytetów kampanii przedwyborczej z propagandy pośredniej – werbalnej i wizualnej – na bezpośrednią – masową i indywidualną. Chociaż województwo pomorskie nie należało do tych, w których akcja masowa przybrała największe rozmiary¹⁰⁰, objęła ona swoim zasięgiem aż 533 597 mieszkańców regionu¹⁰¹.

W samej Bydgoszczy odbyło się 313 zebrań zorganizowanych przez Komitety Obywatelskie oraz 520 wieców, zebrań i masówek. W imprezach tych uczestniczyło 49 400 osób, a więc ponad połowa uprawnionych do głosowania¹⁰². Bydgoszcz pod względem liczby zorganizowanych wieców zdystansowała pozostałe ważne ośrodki miejskie województwa – Włocławek (75) i Toruń (215). Wynikało to głównie z aktywności KW PPR, większość najważniejszych imprez z udziałem władz centralnych i wojewódzkich miała miejsce właśnie w Bydgoszczy.

Według sprawozdania Komitetu Okręgowego w Bydgoszczy wygłaszaniem prelekcji na terenie miasta zajmowały się 42 osoby: 17 z PPR, 14 z SD, 4 z PPS, 3 z SL oraz 4 ze Związku Inwalidów RP. W dokumencie podkreślono, iż mała liczba prelegentów z SL była spowodowana zaangażowaniem członków tej partii w agitację na wsi. Natomiast członkowie PPS, według relacji przewodniczącego Komitetu, pomimo małej reprezentacji *dawali z siebie maksimum wysiłku*¹⁰³.

⁹⁶ *Ostatnia niedziela przed wyborami do Sejmu*, „Trybuna Pomorska”, nr 12, 13 I 1947 r.

⁹⁷ Wiec odbył się w parowozowni warsztatów kolejowych w Bydgoszczy. Przemawiali: Antoni Alster (PPR), Wojciech Wojewoda (PPS), Winnicki (PPS); *Kolejarze Pomorza wierni demokracji*, „Trybuna Pomorska”, nr 12, 13 I 1947 r.

⁹⁸ APBy, KW PPR w Bydgoszczy, sygn. 62, Sprawozdanie Wydziału Propagandy i Agitacji Komitetu Wojewódzkiego PPR w Bydgoszczy za grudzień i styczeń 1947 r., bp.

⁹⁹ C. Osękowski, *Wybory...*, s. 91.

¹⁰⁰ Najwięcej wieców zorganizowano w województwie poznańskim (13 252), warszawskim (11 655) oraz kieleckim (10 304); C. Osękowski, *Wybory...*, s. 91.

¹⁰¹ W porównaniu z akcją wiecową przed referendum było to ponad 100 000 osób więcej.

¹⁰² APBy, KW PPR w Bydgoszczy, sygn. 25, Wykaz zebrań partyjnych, wieców, masówek i zebrań agitacyjno-propagandowych odbytych w akcji wyborczej od 1.12 do 20.1, bp.

¹⁰³ APBy, KM PPR w Bydgoszczy, sygn. 13, Sprawozdanie z działalności Okręgowego Komitetu Obywatelskiego Stronictw Demokratycznych w Bydgoszczy, 28 I 1947 r., bp.

Oprócz propagandy masowej prowadzono również akcję agitacji bezpośredniej zwanej indywidualną. Polegała ona na rozmowach agitatorów partyjnych z mieszkańcami danej ulicy czy domu. Trójki obwodowe typowały aktywnych członków PPR, których zadaniem było mobilizowanie wyborców do wzięcia udziału w wyborach i jawnego oddania głosu na Blok Demokratyczny. Liczba agitatorów działających na danym obszarze była zróżnicowana – od jednej do kilku osób¹⁰⁴. Ogólnie w Bydgoszczy w tzw. agitacji indywidualnej, wzięło udział 2006 członków PPR. W skali województwa była to zdecydowanie największa liczba, dla porównania: we Włocławku były to 942 osoby, natomiast w Toruniu jedynie 200¹⁰⁵.

Próby prowadzenia kampanii przedwyborczej przez opozycję

Polskie Stronnictwo Ludowe było „legalnym” uczestnikiem życia politycznego i walki przedwyborczej, który powinien brać w niej udział na takich samych zasadach jak partie wchodzące w skład Bloku Demokratycznego. W rzeczywistości jednak działania podejmowane przez Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk oraz aparat represji reprezentowany przede wszystkim przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego i jego lokalne odpowiedniki sprawiły, iż uczestnictwo PSL w życiu politycznym Polski powojennej w żaden sposób nie może być rozpatrywane w tych samych kategoriach, które stosuje się w przypadku tzw. partii blokowych. Nie można więc mówić o prowadzeniu przez Polskie Stronnictwo Ludowe kampanii przedwyborczej w ogólnie przyjętym rozumieniu. Były to jedynie podejmowane próby, a raczej przejawy oporu przeciwko dominacji komunistów.

PSL przed wyborami utworzyło tajny aparat wyborczy. Najistotniejsze zadania związane z szeroko pojętym przygotowaniem PSL do głosowania powierzono komisarzom wyborczym oraz pełnomocnikom list. Ze względu na brak zachowanej dokumentacji niezwykle trudno odtworzyć skład aparatu wyborczego PSL – zarówno w Bydgoszczy, jak i całym województwie pomorskim. Na podstawie fragmentarycznych danych można ustalić, iż funkcję komisarza wojewódzkiego sprawował bydgoski adwokat o nazwisku Koziela¹⁰⁶. UB tożsamość komisarzy

¹⁰⁴ Przykładowo w Bydgoszczy ulice: Rycerska, Bocianowo, Ogrodowa, były obsługiwane każda przez cztery osoby, natomiast Kaszubska przez dwie, a Żółkiewskiego przez jedną; APBy, KM PPR w Bydgoszczy, sygn. 14, Protokół nr 3, 21 XII 1946 r., bp.

¹⁰⁵ AAN, KC PPR, sygn. 295/IX-94, Zestawienie powiatowych i miejskich ankiet sprawozdawczych, 15 II 1947 r., k. 31.

¹⁰⁶ Być może wojewódzkim komisarzem wyborczym był Stanisław Kuziela, członek ZM PSL z Bydgoszczy. Nie odnalazłam członka PSL o nazwisku Koziela; AIPN, 01355/85 jac. 5, Telefonogram nr 0809 szefa WUBP do Departamentu V MBP, 19 XII 1946 r., k. 362.

wyborczych PSL ustalało przeważnie na podstawie doniesień agenturalnych. W jednym z nich, autorstwa informatora „Jagoda”, pojawiły się personalia komisarzy wyborczych stronnictwa obecnych na odprawie, która odbyła się 30 października 1946 r. Wśród nich znaleźli się reprezentanci PSL z Bydgoszczy: Adam Szymański¹⁰⁷ (instruktor powiatowy PSL) i Wacław Sawicki¹⁰⁸ (prezes ZM PSL w Bydgoszczy). Ponadto koordynacją działań propagandowych PSL zajmowali się wszyscy członkowie ZM PSL w Bydgoszczy¹⁰⁹, a także z racji obecności w mieście siedziby ZW PSL przedstawiciele wojewódzkich władz stronnictwa.

Na podstawie zachowanej dokumentacji można stwierdzić, iż PSL w Bydgoszczy nie organizowało oficjalnych spotkań przedwyborczych. Było to spowodowane szykanami ze strony aparatu represji – znaczna część osób mogących koordynować lub prowadzić działania propagandowe została aresztowana, pozostałe starano się zastraszyć innymi metodami, między innymi długotrwałymi przesłuchaniami, rewizjami, ale również używaniem przemocy fizycznej. W trakcie kampanii przedwyborczej w całym województwie pomorskim próby przeprowadzenia wieców PSL były blokowane przez UB – „rozwiązywano” tego typu spotkania lub po prostu nie wydawano zezwoleń na ich organizację. W dokumentacji partyjnej i UB zachowały się informacje na temat prób przeprowadzania zebrań PSL w mieszkaniach prywatnych członków stronnictwa, jednak również te inicjatywy były przez władze udaremniane. Wyjątkiem były imprezy PSL na szczeblu województwa, jednak należy podkreślić, iż odbywały się one pod ścisłą kontrolą aparatu represji. Jesienią 1946 r. UB dopuściło do organizacji dwóch ważnych zebrań PSL. Jednym z nich był zjazd wojewódzki stronnictwa, na którym wybrano nowe władze ugrupowania. Miał on miejsce 29 września 1946 r. Był na nim obecny przedstawiciel NKW PSL – Stanisław Bańczyk. Nie obyło się jednak bez incydentów sprowokowanych przez UB. Na salę wkroczyli bowiem funkcjonariusze tej formacji, żądając wydania cegiełek, których sprzedaż miała zasilić fundusz wyborczy PSL. Powodem konfiskaty druków był fakt, iż znajdujący się na nich wizerunek orła nie był pozbawiony korony¹¹⁰. Kolejną imprezą, do

¹⁰⁷ Pełnił jednocześnie funkcję instruktora powiatowego na powiat bydgoski.

¹⁰⁸ AIPN, 01355/85, jac. 5, Wyciąg z doniesienia agenturalnego „Jagoda”, 30 X 1946 r., k. 320.

¹⁰⁹ Na czele ZM PSL stał w tamtym czasie Wacław Sawicki. Funkcję członków sprawowali: Tadeusz Piziewicz, Aleksander Klepczarek, Adam Michnik, Stanisław Kuziel, Adam Szymański, Michał Guzik, Kazimierz Wrzos, Jadwiga Maciejewska, Alfons Gołębiwski; Wykaz sporządzono na podstawie: AZHRL, PSL (1945-1949), sygn. 171; AZHRL, PSL (1945-1949), sygn. 139.

¹¹⁰ Cała sytuacja została opisana w jednym z numerów „Komunikatów”. W tekście podkreślono, iż Prezydium KRN w dalszym ciągu używało pieczęci, na której godło Polski posiadało koronę; *Komunikat nr 25 z 7 X 1946 r.*, [w:] *Komunikaty Polskiego Stronnictwa Ludowego 1946-1947*, red. Mieczysław Adamczyk, J. Gmitruk, J. Mazurek, Warszawa 2002, s. 366-367.

przeprowadzenia której dopuściło UB, była konferencja WZ PSL zorganizowana 21 listopada 1946 r. Wybrano na niej kandydatów na posłów z ramienia stronnictwa¹¹¹. Wcześniej miały miejsce podobne spotkania w powiatach¹¹². Wszystko odbywało się jednak pod ścisłą kontrolą agentury – w ten sposób już w dniu konferencji UB posiadało informacje na temat osób ubiegających się o mandaty poselskie.

Władze komunistyczne zablokowały również możliwość przygotowania oraz kolportażu materiałów propagandowych stronnictwa. Wszelkie próby rozpowszechniania odezw i ulotek wydanych przez Sekretariat Naczelny PSL były udaremniane przez UB, członków PPR czy ZWM. Represjom poddawano kolporterów, których zadaniem było rozpowszechnianie wydawnictw na terenie Bydgoszczy oraz powiatów województwa pomorskiego. Warto dodać, iż prowadzono stałą blokadę siedziby WZ PSL, znajdującej się najprawdopodobniej w kamienicy przy ulicy 20 Stycznia 5. Przechowywano w niej duże ilości materiałów propagandowych i numerków do głosowania. Szeregowi członkowie PSL nie mogli zająć się ich kolportażem, ponieważ bojówki ZWM i PPR odbierały im materiały od razu po wyjściu z lokalu Zarządu Wojewódzkiego¹¹³. Z tego powodu władze stronnictwa starały się, aby dystrybucją wydawnictw zajęli się posłowie PSL, w województwie pomorskim przede wszystkim Stanisław Mazur.

Przedstawiciele partii i organizacji wchodzących w skład Bloku Demokratycznego nie tylko uniemożliwiali kolportaż materiałów propagandowych, ale również przeprowadzali różnego rodzaju prowokacje. W wyborczej ankiecie sprawozdawczej trójki obwodowej nr 7 w punkcie dotyczącym udziału innych organizacji w kampanii przedwyborczej zaznaczono: *4 kobiety z Ligi Kobiet pomagały w bojkocie propagandy pisanej PSL. Bojówka 7 obwodu zawiesiła na gmachu PSL-u tablicę: „PSL głosuje na 3-kę. Tablica była eksponowana przez 24 godziny*¹¹⁴.

W Bydgoszczy, podobnie jak w innych regionach województwa pomorskiego, opozycja zintensyfikowała swoje działania na kilka dni przed wyborami. Jednak jak już wspomniałam, zdecydowana większość prób kolportażu opozycyjnych plakatów, odezw czy ulotek była udaremniana przez funkcjonariuszy UB oraz

¹¹¹ AIPN By, 036/2, Raport okresowy Kierownika Sekcji I Wydziału V WUBP w Bydgoszczy do 30 XI 1946 r., 30 XI 1946 r., k. 157.

¹¹² Ibidem, 058/2, Raport dekadowy za okres od 20 do 30 XI 1946 r., bd., k. 170.

¹¹³ AIPN, 01355/85 jac. 5, Dodatkowe sprawozdanie szefa WUBP w Bydgoszczy pplk. Józefa Jurkowskiego oraz naczelnika Wydziału V WUBP w Bydgoszczy por. Stankiewicza z akcji wyborczej województwa pomorskiego, bd., k. 445.

¹¹⁴ APBy, KM PPR w Bydgoszczy, sygn. 14, Wyborcza ankieta sprawozdawcza trójki obwodowej nr 7, 4 II 1947 r., bp.

grupy członków PPR i ZWM. Materiały propagandowe eksponowane przez przeciwników komunistów były natychmiast niszczone, dlatego bardzo trudno odtworzyć ich zawartość. Na podstawie sprawozdań UB można przytoczyć treść napisów, które pojawiły się w przestrzeni publicznej Bydgoszczy: *Kto chce jeść szynkę i bułkę niech nie głośnie na trójkę; Nie głośnie na 3 bo to komuniści i Żydzi*¹¹⁵. Oprócz plakatów, odezwo i ulotek w okresie przedwyborczym członkowie i sympatycy PSL kolportowali także piosenki i wiersze o treści patriotycznej i antykomunistycznej. Zazwyczaj były to utwory rozpowszechniane również w innych częściach kraju. Doskonały przykład stanowi „Hymn PPR”, którego pierwsze strofy brzmiały następująco: *Nie rzucim żłobu, skąd nasz ród, rozkosz nam pomyje. My PPR-u wierny lud, potężne mamy ryje. I chcemy Polski aż po Bug, tak nam dopomóż wróg...* Był on w nieco innych wersjach znany praktycznie w większości regionów Polski¹¹⁶. Za kolportaż tego utworu na terenie Bydgoszczy została aresztowana Anna Szczygłowa, członkini lokalnych struktur PSL¹¹⁷. Co ciekawe, w jednym ze sprawozdań obwodowej trójki partyjnej nr 39 podkreślono, iż agitację przeciwko PPR prowadzili także członkowie Stronnictwa Pracy: *Stronnictwo Pracy prowadziło agitację przeciwko nam pisząc na murach: Precz z PPR, Precz z Bierutem, Precz z Gomułką – głośnie na 2 lub 4*¹¹⁸. Były to jednak przejawy oporu szeregowych członków lub sympatyków SP. Jego władze, na czele z Feliksem Widy-Wirskim, pozostawały bowiem w ścisłej zależności od PPR i jej sojuszników.

Członkowie stronnictwa starali się również rozpowszechniać karty do głosowania z numerem listy PSL¹¹⁹. W sprawozdaniach partyjnych zaznaczano, iż w Bydgoszczy w dniu wyborów kartki podrzucano na pod drzwi mieszkań oraz kolportowano po nabożeństwach przed kościołami¹²⁰.

¹¹⁵ AAN, KC PPR, sygn. 295/IX-94, k. 33-72.

¹¹⁶ Utwór był również znany jako „Rota PPR”. Całość utworu zob. szerz.: L. Kamiński, *Polacy wobec nowej rzeczywistości 1944-1948. Formy pozainstytucjonalnego żywiołowego oporu społecznego*, Toruń 2000, s. 56.

¹¹⁷ Sprawa ostatecznie została umorzona; AIPN By, 070/392, Postanowienie o umorzeniu dochodzenia, 21 XII 1946 r., k. 19-20.

¹¹⁸ APBy, KM PPR w Bydgoszczy, sygn. 14, Wyborcza ankieta sprawozdawcza partyjnej trójki obwodowej nr 39, 4 II 1947 r., bp.

¹¹⁹ Głosowanie odbywało się w ten sposób, iż wyborcy wkładali do koperty kartkę z numerem listy, na którą chcieli oddać swój głos, następnie oddawali kopertę przewodniczącemu komisji, którą ten wrzucał do urny.

¹²⁰ AAN, MliP (1945-1947), mikr. 28020, Sprawozdanie z sytuacji politycznej do dnia 24 I 1947 r., bp.

Przebieg

Wybory do Sejmu Ustawodawczego odbyły się 19 stycznia 1947 r. w godzinach od 7.00 do 19.00. Praktycznie w większości obwodów przebiegały według wcześniej ustalonego schematu. Zazwyczaj jako pierwsi głos oddawali członkowie PPR oraz funkcjonariusze MO i ORMÓ. Pretekstem do ustalenia takiego porządku głosowania było wykonywanie przez nich obowiązków służbowych w tym dniu¹²¹. Następnie głosowali wyborcy z poszczególnych wsi, a w miastach zorganizowane grupy mieszkańców ulic i zakładów pracy. Na kilka dni przed wyborami aktywiści PPR tworzyli bowiem specjalne listy z przyporządkowanymi godzinami głosowania dla osób, które podpisały oświadczenia o manifestacyjnym głosowaniu¹²². Należy pamiętać, iż bardzo często deklaracje takie były wymuszane poprzez groźby utraty pracy, aresztowania czy innych represji¹²³. Zazwyczaj zorganizowane grupy wyborców niosły transparenty wyrażające poparcie dla Bloku Demokratycznego, wznosiły okrzyki na cześć komunistów, czasami towarzyszyły im orkiestry. Bardzo często na czele takiej grupy szły osoby odpowiedzialne za zorganizowanie całego przedsięwzięcia – w miastach byli to przeważnie aktywiści PPR¹²⁴. Komuniści zamienili więc wybory w dokładnie wyreżyserowany spektakl.

Trudno precyzyjnie określić odsetek mieszkańców województwa pomorskiego głosujących jawnie. Szacunki UB oraz PPR różniły się między sobą dosyć znacznie, szczególnie biorąc pod uwagę poszczególne powiaty. Według danych władz bezpieczeństwa wzięło w nim udział około 51% wyborców. Dane partyjne, pochodzące z wyborczych ankiet sprawozdawczych KP PPR, były wyższe o ponad 8%. W przypadku Bydgoszczy informacje, którymi dysponowało PPR i UB, różniły się nieznacznie. Według danych partyjnych jawnie głosowało 40% wyborców, zdaniem funkcjonariuszy UB – 2% mniej¹²⁵. Porównując dane

¹²¹ APBy, KP PPR w Grudziądzu, sygn. 7, Sprawozdanie z działalności sekretarza komitetu powiatowego PPR w Grudziądzu w akcji przedwyborczej i wyborczej, 27 I 1947 r., bp.; AIPN By, 077/1165, Sprawozdanie z głosowania w obwodzie wyborczym nr 104 Łabiszyn miasto, 22 I 1947 r., k. 63.

¹²² AAN, MłiP (1945-1947), mikr. 28022, Plan głosowania w dniu 19 stycznia 1947 r. w gminie Sadki, bd. bp.

¹²³ AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 90, Protest przeciwko ważności wyborów w okręgu wyborczym nr 27 w Toruniu, 31 I 1947 r., k. 4.

¹²⁴ AIPN By, 058/3 Raport dekadowy za okres od 20 do 31 I 1947 r., bd., k. 29; Ibidem, 050/3, Raport specjalny o sytuacji wyborów, 21 I 1947 r., k. 21.

¹²⁵ AIPN, 01355/85 jac. 5, Dodatkowe sprawozdanie szefa WUBP w Bydgoszczy ppłk. Józefa Jurkowskiego oraz naczelnika Wydziału V WUBP w Bydgoszczy por. Stankiewicza z akcji wyborczej województwa pomorskiego, bd., k. 444-445; AAN, KC PPR, sygn. 295/IX-94, Zestawienie danych dotyczących wzrostu i pracy członków PPR w kampanii wyborczej, 28 I 1947 r., k. 32.

dotyczące Bydgoszczy z informacjami na temat powiatów, można zauważyć, iż w miastach głosowanie manifestacyjne przybierało mniejsze rozmiary niż na prowincji. W obwodach wiejskich komuniści mieli większe możliwości kontroli i zastraszenia mieszkańców niż w miastach. Ponadto represje UB były nasilone w regionach uznanych za „zagrożone”, stąd najprawdopodobniej wysoki odsetek głosujących demonstracyjnie w powiatach tucholskim (ponad 80%) oraz lipnowskim (około 70%)¹²⁶.

Należy zaznaczyć, iż ochrona obwodów wyborczych oraz członkowie komisji bardzo często utrudniali, a nawet uniemożliwiali tajne oddawanie głosów. W taki sposób opisywano przebieg głosowania w jednym z bydgoskich obwodów wyborczych: *W komisji obwodowej nr 8 w Bydgoszczy, ul. Zygmunta Augusta nr 20, straż porządkowa nawoływała: „kto jawnie głosuje, ten może wejść zaraz, kto tajnie musi czekać w kolejce”. W lokalu komisji wyborczej rozdawano numerki trójki. Po 18-tej godzinie nie wpuszczono już do lokalu osób, które nie głosowały jawnie. Wskutek tego znaczna ilość wyborców musiała odejść nie oddawszy głosów*¹²⁷. Podobne zdarzenia miały miejsce w zdecydowanej większości komisji. W sprawozdaniu z pracy przedwyborczej trójki obwodowej nr 12 zaznaczono, iż niewielki udział wyborców w głosowaniu jawnym wpłynął automatycznie na ich rezultat: *Wyniki byłoby lepsze gdyby pracownicy PKP jawnie i manifestacyjnie głosowali, a nie szukali parawanu. Zaznaczamy, iż w naszym obwodzie większość wyborców są kolejarze*¹²⁸.

Głosowanie manifestacyjne przyniosło oczekiwane przez komunistów efekty: z jednej strony zastraszana ludność głosowała jawnie na listę nr 3, z drugiej, osoby chcące skorzystać z zagwarantowanej w ordynacji zasady tajności, musiały czekać na zakończenie głosowania zorganizowanego. W konsekwencji bardzo często nie zdążyły oddać głosu przed 19.00¹²⁹. Tak było w obwodzie wyborczym nr 15, który mieścił się przy ulicy 1 Maja 168. Nie dopuszczono tam do głosowania kilkuset osób, które czekały wiele godzin, aby zagłosować z zachowaniem zasady tajności¹³⁰.

Zgodnie z przepisami ordynacji (art. 45) w dniu wyborów w odległości 100 m od lokalu nie można było prowadzić agitacji: przemawiać, rozdawać ulotek lub

¹²⁶ Warto zaznaczyć, iż w powiecie lipnowskim, do godz. 12 jawnie głosowało 100% wyborców; AAN, KC PPR, 295/IX-424, Meldunek nr 38 szefa II Oddziału GZPW WP, 19 I 1947 r., k. 26; AIPN, 01355/85, jac. 1, Zestawienie meldunków nr 8, 19 I 1947 r., k. 432.

¹²⁷ AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 84, Protest przeciwko ważności wyborów w okręgu wyborczym nr 25 w Bydgoszczy.

¹²⁸ APBy, KM PPR w Bydgoszczy, sygn. 14, Wyborcza ankieta sprawozdawcza trójki obwodowej nr 12, 4 II 1947 r., bp.

¹²⁹ AIPN, 01355/85 jac. 5, Meldunek WUBP w Bydgoszczy z godz. 2.15, k. 404.

¹³⁰ Ibidem.

w jakikolwiek inny sposób zachęcać do głosowania na daną listę¹³¹. Nie powstrzymało to jednak komunistów przed prowadzeniem agitacji nawet w lokalach wyborczych. Powszechnym zjawiskiem było podejmowanie działań propagandowych przez członków komisji. Najczęściej sprowadzały się one do prowadzenia tzw. agitacji ustnej oraz wręczania kartek z numerem 3¹³². Przypadki takie miały miejsce w zdecydowanej większości obwodów wyborczych¹³³.

Warto podkreślić, iż w czasie głosowania członkowie komisji wyborczych nie tylko agitowali na rzecz Bloku Demokratycznego, ale dopuszczali się również innych nadużyć. Bardzo często w relacjach z przebiegu wyborów pojawiała się informacja o zamianie kart do głosowania przez przewodniczących komisji. Doskonale obrazuje to relacja z głosowania w obwodzie nr 5 w Bydgoszczy: *W komisji obwodowej nr 5 Bydgoszcz, ul. Grunwaldzka nr 41, przewodniczący komisji zabrał kopertę z głosem wyborcy p. Chęciaka [...] i zamiast wrzucić ją do urny schował ją pod papier na stole. W ten sam sposób odłożono głos jego żony. P. Chęciak zauważył, że pod papierem kopert takich było więcej*¹³⁴. Powszechnie było również wpuszczanie bez kolejki osób głosujących jawnie oraz odnotowywanie personaliów tych, którzy próbowali oddać głos z zachowaniem zasady tajności. Tak było w obwodzie nr 21 w Bydgoszczy: *[...] w lokalu wyborczym byli obecni poza członkami komisji: cztery kobiety i trzech mężczyzn. Przewodnicząca komisji rozdawała koperty i dodawała do nich trójki, tych którzy wyrzucali trójki i wkładali głos na uboczu pytano o nazwiska*¹³⁵.

Standardy demokratyczne nie były przestrzegane także w czasie wyborów w jednostkach wojskowych. Podobnie jak podczas referendum wojsko głosowało w specjalnie wydzielonych obwodach¹³⁶. Z tego względu głosowanie żołnierzy WP poddane było jeszcze większej kontroli i presji niż w obwodach „cywilnych”. Doskonale obrazuje to fragment listu, którego autorem był jeden z żołnierzy oddziału technicznego bydgoskiej Jednostki Wojskowej nr 1452: *W naszych*

¹³¹ *Ustawa z 22 września 1946 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Ustawodawczego*, [w:] M. Skoczylas, *op. cit.*, s. 151.

¹³² AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 84, Protest przeciwko ważności wyborów w okręgu wyborczym nr 25 w Bydgoszczy, 31 I 1947 r., k. 7-8.

¹³³ W proteście PSL z okręgu bydgoskiego uwzględniono kilka komisji obwodowych w Bydgoszczy: nr 2, nr 8, nr 10, nr 15, nr 16, nr 21, nr 28, nr 41, nr 53; AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 84, Protest przeciwko ważności wyborów w okręgu wyborczym nr 25 w Bydgoszczy, 31 I 1947 r., k. 7.

¹³⁴ AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 84, Protest przeciwko ważności wyborów w okręgu wyborczym nr 25 w Bydgoszczy, 31 I 1947 r., k. 7.

¹³⁵ *Ibidem*.

¹³⁶ Kwestię tę regulował art. 54 ordynacji wyborczej. Obwody wyborcze dla żołnierzy miały być ustalone przez właściwe władze wojskowe; *Ustawa z 22 września 1946 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Ustawodawczego*, [w:] M. Skoczylas, *op. cit.*, s. 153.

*koszarach była urna, wszystko wojsko z całej Bydgoszczy głosowało w naszych koszarach. Wojsko głosowało przeważnie na trójkę. Bo jak się weszło gdzie te wybory się odbywały dali tam koperty i na stole leżało pełno trójek i siedziały tam majory, porucznik i tak dalej i się na to wszystko patrzyły ale takie wybory to się nie nazywają wybory...*¹³⁷.

Wyniki

Państwowa Komisja Wyborcza wyniki wyborów do Sejmu Ustawodawczego ogłosiła dopiero 3 lutego 1947 r.¹³⁸. Frekwencja wyborcza w okręgu nr 25 i samej Bydgoszczy była porównywalna i kształtowała się w granicach 90% uprawnionych do głosowania. W okręgu wyborczym nr 25 w Bydgoszczy wyniki prezentowały się następująco: PSL „Nowe Wyzwolenie” (lista nr 1) uzyskało 5,9%, Stronnictwo Pracy (lista nr 2) 14,8%, Blok Demokratyczny (lista nr 3) 65,3%, Polskie Stronnictwo Ludowe (lista nr 4) 14%¹³⁹. W samej Bydgoszczy wyniki przedstawiały się podobnie, chociaż występowała różnica w skali poparcia dla poszczególnych list. Fasadowa partia PSL „Nowe Wyzwolenie” uzyskała jedynie 0,04% poparcia, czyli 25 głosów w całym mieście. W porównaniu z wynikami na poziomie okręgu lepszy wynik uzyskaly: SP – 24,7% i PSL – 18,4%, gorszy natomiast Blok Demokratyczny – 56,86%¹⁴⁰. PSL uzyskało najlepszy wynik w pięciu obwodach wyborczych¹⁴¹. Szczegółowe dane dla poszczególnych obwodów prezentowały się następująco:

Tabela nr 4. Zestawienie oficjalnych wyników głosowania do Sejmu Ustawodawczego w Okręgu Wyborczym nr 25 w Bydgoszczy

Nr obwodu	Liczba uprawnionych do głosowania	Liczba głosujących	Lista nr 1 PSL „Nowe Wyzwolenie”	Lista nr 2 Stronnictwo Pracy	Lista nr 3 Blok Demokratyczny	Lista nr 4 Polskie Stronnictwo Ludowe
1	2084	1967	2	249	1557	153

¹³⁷ AIPN, 01355/85, jac. 39, Specjalne doniesienie – reakcja a wybory, 11 II 1947 r., k. 401.

¹³⁸ W skali kraju na listę Bloku Stronnictw Demokratycznych zagłosowało 80,1%, na PSL 10,3%, SP 4,7%, PSL „Nowe Wyzwolenie” 3,5%. Na pozostałe listy swój głos oddało 1,4% wyborców; C. Osękowski, *Wybory...*, s. 147.

¹³⁹ AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 83, Zestawienie wyników głosowania do Sejmu Ustawodawczego w okręgu wyborczym nr 25 w Bydgoszczy, bd., bp.

¹⁴⁰ AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 83, Zestawienie wyników głosowania do Sejmu Ustawodawczego w Okręgu Wyborczym nr 25 w Bydgoszczy, bd., bp.

¹⁴¹ Obwód nr 4 (PSL – 43%, Blok – 31,6%), nr 15 (PSL – 40,3%, Blok – 36,7%), nr 17 (PSL – 64,4% Blok – 29,8%), nr 27 (PSL – 37,5%, Blok – 31%) i 40 (PSL – 57,4%, Blok – 32,17%).

2	1775	1639	–	405	1096	138
3	2616	2405	1	98	1663	643
4	2478	2272	–	578	718	976
5	2379	1915	1	100	1472	306
6	2535	2280	–	804	1184	292
7	2626	1930	–	806	930	184
8	2603	2212	–	528	1468	192
9	2105	1802	2	829	492	462
10	2578	1917	–	31	1404	442
11	2614	2239	4	921	1061	229
12	2306	2258	–	606	1447	191
13	2105	2111	–	768	1111	213
14	2578	2725	–	1166	1348	186
15	2614	2171	–	477	797	875
16	2212	2075	1	708	499	839
17	2305	1932	–	94	575	1244
18	2450	2329	–	493	968	867
19	2166	2044	–	707	949	370
20	2663	2112	2	508	904	679
21	2840	2347	–	811	1021	513
22	1786	1612	–	513	969	105
23	947	867	–	198	615	54
24	1460	1419	–	69	1307	37
25	2430	2217	–	240	1823	142
26	2060	1862	–	710	1027	118
27	2081	1954	–	602	607	734
28	2060	1542	–	82	1293	165
29	2135	1986	–	161	1697	128
30	2162	1864	6	443	1286	124
31	1958	1936	1	246	1582	104
32	2104	1994	–	733	1003	256
33	2019	1911	–	843	896	167
34	2224	1958	–	324	1465	154
35	2065	1952	1	370	1444	124
36	1882	1882	–	249	1461	115
37	2317	2224	–	974	638	594
38	2130	1803	2	447	749	603
39	1883	1767	–	397	1104	123
40	1673	1492	–	117	480	857
41	1441	1311	–	193	1046	66
42	1204	1115	–	336	693	76
Razem	90950	81296	25 0,04%	19934 24,7%	45873 56,86%	14840 18,4%

AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 83, Zestawienie wyników głosowania do Sejmu Ustawodawczego w Okręgu Wyborczym nr 25 w Bydgoszczy, bd., bp. Nazwy lokali APBy, KM PPR, sygn. 15, Obwody miasta Bydgoszczy wraz z lokalami, bd., bp.

Mandaty poselskie w województwie pomorskim zdobyli przedstawiciele Bloku Demokratycznego, PSL oraz SP¹⁴². Do Sejmu nie weszli reprezentanci PSL „Nowe Wyzwolenie”.

Tak przedstawiały się oficjalne rezultaty głosowania. Autentyczne wyniki kształtowały się jednak zupełnie inaczej. Trudno prześledzić dokładny proces fałszerstw wyborczych dokonanych przez komunistów oraz opisać stosowane metody. Można przypuszczać, iż sfalszowanie wyborów nastąpiło bezpośrednio po przeliczeniu głosów lub protokoły komisji były sporządzane wcześniej. Pomimo otwarcia archiwów MBP nie wszędzie udało się odtworzyć prawdziwe wyniki głosowania. W dokumentacji bydgoskiego UB nie zachowały się szczegółowe dane dotyczące skali fałszerstw wyborczych. Analizując dokumentację wytworzoną przez struktury partyjne, UB oraz Generalnego Komisarza Wyborczego pod kątem rezultatów głosowania, można jednak dopatrzeć się wielu rozbieżności i nieścisłości.

W przypadku zachowanych wyników różniących się od tych podanych do publicznej wiadomości warto przytoczyć dane przesłane telefonogramem do MBP przez kpt. Tadeusza Wołosa w nocy z 19 na 20 stycznia. Dokument zatytułowany został „Faktyczne wyniki głosowania w mieście Bydgoszczy”, obejmował informacje na temat rezultatów wyborów w pięciu obwodach. Należy jednak zaznaczyć, iż tylko w jednym przypadku dane przesłane przez kpt. Wołosa zgadzały się z podanymi do publicznej wiadomości¹⁴³. Były to wyniki z obwodu nr 12 w Bydgoszczy. Zgadzała się także liczba uprawnionych do głosowania oraz osób, które uczestniczyły w wyborach. W przypadku pozostałych czterech obwodów występ-

¹⁴² Mandaty poselskie z ramienia Bloku Demokratycznego w okręgu nr 25 w Bydgoszczy zdobyli: Wojciech Wojewoda (PPS), Antoni Alster (PPR), Julian Rataj (SL), Romana Bosiakowa (PPR). Z ramienia PSL Stanisław Osiecki, natomiast z SP Henryk Trzebiński. Należy dodać, iż miejsca w Sejmie z tzw. listy państwowej, zdobyli dwaj przedstawiciele SL startujący również w okręgu nr 25 w Bydgoszczy – Bolesław Podedworny oraz Józef Maślanka; AAN, Wybory do Sejmu 1947 r., sygn. 252/13, Wyniki wyborów według wykazu mandatów, bd., k. 2.; *Poz. 31 Protokół z posiedzenia państwowej Komisji Wyborczej w dniu 1 II 1947 r.*, *Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”*, nr 13, 1 II 1947 r.

¹⁴³ Szczegółowe dane przedstawiały się następująco: Obwód nr 36: Blok – 1464 głosy, SP – 249, PSL – 115; Obwód nr 32 odpowiednio: 1003, 758, 274; Obwód nr 42: 695, 336, 74; Obwód nr 39: 1004, 397, 123; Obwód nr 12: 1447, 606, 191; AIPN 00231/86 t. 8, *Faktyczne wyniki głosowania w mieście Bydgoszczy z godz. 3.00, 20 I 1947 r.*, k. 291.

powwały mniejsze lub większe rozbieżności. W obwodzie nr 42 wystąpiła niewielka różnica w liczbie głosów: w oficjalnych wynikach PSL miało o dwa głosy więcej, natomiast Blok Demokratyczny o dwa mniej. Pozostałe dane liczbowe podane w dokumencie nie zgadzały się z wynikami oficjalnymi, a nawet w dwóch przypadkach suma liczby głosów oddanych na wszystkie listy oraz tych nieważnych nie zgadzała się z liczbą głosów oddanych w obwodzie. Najprawdopodobniej więc oficjalne wyniki były „poprawiane” według przygotowanego wcześniej schematu¹⁴⁴. W dokumentacji UB zachował się również dokument „Przybliżone wyniki głosowania w woj. bydgoskim”, w którym zawarto informacje na temat frekwencji w wybranych powiatach oraz liczby osób głosujących na Blok Demokratyczny. Co ciekawe wyniki „przybliżone” w porównaniu z oficjalnymi były często korzystniejsze dla komunistów¹⁴⁵. Podobnie było w przypadku protokołów czynności obwodowych komisji wyborczych, zachowanych w dokumentacji pomorskiej PPR. Analiza tych dokumentów nasuwa niezwykle interesujące wnioski. W części z nich dopisano bowiem nowe wyniki¹⁴⁶. Zestawiając te informacje z rezultatami ogłoszonymi przez Generalnego Komisarza Wyborczego, można zauważyć, iż opublikowane zostały dane „poprawione”. Niezwykle istotny jest jednak fakt, iż we wszystkich przypadkach nie zmniejszono liczby głosów oddanych na PSL, ale zmieniono wyniki Bloku Demokratycznego, SP i PSL „Nowe Wyzwolenie”. Praktycznie we wszystkich przypadkach, w których dokonywano „korekty”, zmniejszono liczbę głosów oddanych na Blok, jednocześnie zwiększając wyniki wspomnianych partii, przede wszystkim SP. Potwierdzałoby to tezę, iż komuniści dysponowali wytycznymi w sprawie liczby mandatów, „przydzielonych” wcześniej poszczególnym partiom. Dlatego najprawdopodobniej

¹⁴⁴ Taką metodę fałszerstw, według materiałów zebranych przez członków WiN, zastosowano w województwie rzeszowskim. Oficjalne wyniki wyborów miały być znane na dwa miesiące przed ich terminem; Podobny schemat fałszerstw był zastosowany także w powiecie rybnickim Zob. szerz.: Z. Nawrocki, J. Borowiec, *Rzeszowski aparat bezpieczeństwa w kampanii wyborczej do Sejmu Ustawodawczego w 1947 r. Metody fałszowania wyników*, „Studia Rzeszowskie” 1997, t. 4, s. 15-34. D. Węgrzyn, *Przepis na „cud nad urną”. Rola aparatu bezpieczeństwa w kampanii wyborczej i wyborach do Sejmu Ustawodawczego z 1947 r. w powiecie rybnickim*, [w:] *Studia z dziejów ziemi rybnicko-wodzisławskiej w latach 1945-1989*, red. A. Dziurok, B. Klocha, Rybnik 2011, s. 91-92; A. Dziuba, *Podziemie poakowskie w województwie śląsko-dąbrowskim w latach 1945-1947*, Kraków 2005, s. 343.

¹⁴⁵ Powiat wyrzyski: 60% według telefonogramu UB, 63% według oficjalnych wyników; pow. sępoleński odpowiednio: 75 i 65%, pow. brodnicki: 90 i 85%, pow. grudziądzki 95 i 87%, pow. nieszawski 80% (według obydwu źródeł), pow. włocławski 75 i 84%, pow. świecki 88 i 81%, pow. szubiński 78 i 75%, pow. rypiński 75 i 83%, pow. chełmiński 80 i 83%, pow. tucholski 92 i 87%; AIPN 00231/86 t. 8, Przybliżone wyniki głosowania w województwie bydgoskim, godz. 3.00, 20 I 1947 r., k. 291.

¹⁴⁶ „Zmiany” były nanoszone ołówkiem.

dokonywali „korekty” na rzecz SP i PSL „Nowe Wyzwolenie”. Przypuszczenia te potwierdził w pewnym stopniu szef WUBP. Plk Józef Jurkowski w sprawozdaniu z wyborów stwierdził bowiem: *Z ogromnym trudem nazbierano dla SP na te dwa mandaty, które otrzymali*¹⁴⁷. Z kolei część głosów „przeznaczonych” dla PSL „Nowe Wyzwolenie” miała najprawdopodobniej zapobiec całkowitej kompromitacji stronnictwa¹⁴⁸. Spośród protokołów z trzech okręgów wyborczych zachowały się również dane dla bydgoskich obwodów wyborczych.

Tabela nr 5. Zestawienie autentycznych wyników głosowania w wybranych obwodach wyborczych miasta Bydgoszczy, sporządzone na podstawie protokołów obwodowych komisji wyborczych

Numer Komisji Obwodowej	Głosy oddane na listy (oryginalne)				Głosy oddane na listy (poprawione ołówkiem)			
	Nr 1	Nr 2	Nr 3	Nr 4	Nr 1	Nr 2	Nr 3	Nr 4
Nr 7	–	406	1330	184	–	806	930	184
Nr 11	4	321	1661	229	4	921	1061	229
Nr 14	1	866	1648	186	–	1166	1348	186
Nr 15	–	477	1397	275				
Nr 21	2	111	1721	513	2	811	1021	513
Nr 26	–	410	1327	118		710	1027	118
Nr 27	–	602	1207	134				
Nr 33	–	343	1395	167	–	843	896	167

Tabela sporządzona na podstawie protokołów komisji wyborczych zachowanych w aktach o sygnaturze: APBy, KW PPR w Bydgoszczy, sygn. 27.

Porównując dane zawarte w oryginalnych protokołach obwodowych komisji wyborczych z oficjalnie ogłoszonymi wynikami, można również zauważyć, iż niekiedy głosy oddane na Blok Demokratyczny były przypisywane nie tylko SP i PSL „Nowe Wyzwolenie”, ale również PSL. Tak było w przypadku obwodu nr 15 i 27 w Bydgoszczy. Co ciekawe, były to dwa z pięciu obwodów wyborczych w Bydgoszczy, w których PSL odniosło zwycięstwo.

Z powodu dopuszczenia do prac w komisjach wyborczych nielicznych mężów zaufania PSL przedstawiciele stronnictwa nie dysponowali danymi dotyczącymi

¹⁴⁷ *Raport szefa WUBP w Bydgoszczy z przebiegu głosowania w województwie, 27 I 1947 r.*, [w:] C. Osękowski, *Wybory...*, s. 333.

¹⁴⁸ AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 86, Zestawienie wyników głosowania do Sejmu Ustawodawczego w okręgu nr 26 we Włocławku, k. 15-19; Ibidem, sygn. 83, Zestawienie wyników głosowania do Sejmu Ustawodawczego w okręgu wyborczym nr 25 w Bydgoszczy, bp.; Ibidem, sygn. 89, Zestawienie wyników głosowania w Okręgu Wyborczym nr 27, bd., k. 5-9.

faktycznego poparcia w województwie pomorskim. Trudno jest więc dokładnie stwierdzić, czy wyniki PSL wpisywane w protokołach czynności obwodowych komisji wyborczych były autentyczne, czy już „poprawione”. Można jednak przypuszczać, iż komuniści dokonywali pewnych zmian wcześniej.

W skali kraju przedstawiciele PSL ustalili wyniki głosowania dla 1300 obwodów wyborczych, czyli około 18,9%. Według informacji ogłoszonych przez Stanisława Mikołajczyka w czasie konferencji prasowej w Warszawie 23 stycznia 1947 r. na PSL głosowało około 69% wyborców¹⁴⁹. Jeszcze inne dane szacowały wynik Stronnictwa na 84% – informacje takie miały być przekazane Stalinowi przez przedstawicieli Bloku Demokratycznego¹⁵⁰. Niezwykle interesujące były również informacje, którymi dysponował rząd RP na obczyźnie. Pochodziły one z kręgu współpracowników Bolesława Bieruta. Na ich podstawie ustalono, iż w skali kraju PSL otrzymało około 65% głosów. Zwycięstwo ludowców przybrało jednak różne rozmiary w poszczególnych województwach. Według tych szacunków w województwie pomorskim partia Mikołajczyka otrzymała około 40% głosów¹⁵¹. Zakładając, iż nieliczne przypadki zwycięstwa PSL były rezultatem „zaniedbań” komisji, sprowadzających się do zaniechania fałszerstw, rzeczywiste poparcie stronnictwa w województwie pomorskim mogło wynieść ponad 40%¹⁵². Potwierdza to również odsetek osób głosujących manifestacyjnie na Blok Demokratyczny, który według danych partyjnych i UB oscylował w granicach 50-60%.

Warto jednak pamiętać, iż komuniści nie musieli organizować fałszerstw na tak dużą skalę, jak przed referendum. Działo się tak, ponieważ zastraszenie wyborców, wyeliminowanie najważniejszych przedstawicieli opozycji oraz mężów zaufania, a także zorganizowanie manifestacyjnego głosowania przyniosło w pewnej mierze oczekiwane przez nich rezultaty.

Protest PSL

Jeszcze przed oficjalnym ogłoszeniem wyników przedstawiciele Polskiego Stronnictwa Ludowego kwestionowali uczciwość głosowania oraz apelowali o unieważnienie wyborów i przeprowadzenie nowych. Na początku lutego 1947 r.

¹⁴⁹ Zob.: C. Osękowski, *Wybory...*, s. 148-149; K. Kersten, *op. cit.*, s. 262-263. S. Wójcik podaje, iż według danych przekazanych przez mężów zaufania PSL stronnictwo zdobyło 63% głosów. Natomiast na podstawie informacji uzyskanych od członków komisji wyborczych – 68%; S. Wójcik, *Na 30-lecie wyborów w Polsce*, „Zeszyty Historyczne”, Paryż 1978, nr 43.

¹⁵⁰ R. Turkowski, *Polskie Stronnictwo...*, s. 230.

¹⁵¹ Zob. szerz.: T. Wolsza, *Rząd RP na obczyźnie wobec wydarzeń w kraju 1945-1950*, Warszawa 1998, s. 190.

¹⁵² W wyliczeniach wzięto pod uwagę obwody wyborcze, w których PSL odniosło zwycięstwo nad blokiem.

PSL skierowało do Sądu Najwyższego protest przeciwko ważności wyborów we wszystkich 52 okręgach wyborczych Rzeczypospolitej Polskiej¹⁵³.

Oprócz oficjalnego protestu władz naczelnych stronnictwa w skali kraju przygotowano 63 podobne dokumenty¹⁵⁴. W województwie pomorskim wybrani członkowie PSL przekazali na ręce Generalnego Komisarza Wyborczego protesty ze wszystkich trzech okręgów¹⁵⁵. W okręgu nr 25 w Bydgoszczy pod protestem podpisał się prezes WZ PSL – Józef Jóźwik. W dokumencie przytoczono przykłady łamania przepisów ordynacji wyborczej w okresie przedwyborczym i w dniu głosowania. Prezes WZ PSL zwrócił uwagę na niedopuszczenie do prac w komisjach wszystkich szczebli przedstawicieli stronnictwa oraz nieuzasadnione pozbawianie prawa głosu na podstawie art. 2 ordynacji wyborczej. Obszerny fragment protestu dotyczył represji skierowanych przeciwko przedstawicielom opozycji: aresztów, wielokrotnego wzywania na przesłuchania, meldowania się, na odległych posterunkach MO, masowych rewizji, ale również przypadków używania przemocy fizycznej i nękania. Józef Jóźwik zwrócił również uwagę na zorganizowanie przez UB akcji rozwiązywania ogniów organizacyjnych PSL. Ponadto wskazał na uniemożliwienie wypełniania obowiązków przez mężów zaufania stronnictwa – zażądano od nich tzw. świadectw moralnego prowadzenia się wydawanych przez władze administracji ogólnej, część natomiast aresztowano¹⁵⁶.

Lektura protestu wyborczego stronnictwa z okręgu nr 25 w Bydgoszczy przynosi niezwykle przynębiający obraz głosowania przeprowadzonego w atmosferze zastraszenia i terroru – obszerną część sprawozdania poświęcono przebiegowi samego głosowania, w czasie którego powszechne było łamanie zasady tajności głosowania – uniemożliwienie oddania głosu przez osoby niegłosujące w sposób manifestacyjny, kontrola kartek wyborczych przez członków komisji, notowanie personaliów osób, które nie głosowały na listę nr 3¹⁵⁷.

¹⁵³ *Protest PSL z 2 lutego 1947 r. skierowany do Sądu Najwyższego dotyczący ważności wyborów, 2 II 1947 r.*, [w:] *Wybory do Sejmu Ustawodawczego z dnia 19 stycznia 1947 roku...*, s. 143-191.

¹⁵⁴ R. Buczek, *op. cit.*, s. 348.

¹⁵⁵ W okręgu wrocławskim pod dokumentem popisały się trzy osoby: Grzegorz Wiżewski (pełnomocnik listy PSL), Jan Bonowicz i Hilary Buze. W okręgu toruńskim natomiast: Antoni Paszkowicz, Mieczysław Medoń oraz Stanisław Mazur; AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 84, Protest przeciwko ważności wyborów w okręgu wyborczym nr 25 w Bydgoszczy, 31 I 1947 r., k. 3-8; Ibidem, sygn. 90, Protest przeciwko ważności wyborów w okręgu wyborczym nr 27 w Toruniu, 31 I 1947 r., k. 3-6; Ibidem, sygn. 87, Protest PSL przeciwko ważności wyborów w okręgu wyborczym nr 26, 31 I 1947 r., k. 3-7.

¹⁵⁶ AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 84, Protest przeciwko ważności wyborów w okręgu wyborczym nr 25 w Bydgoszczy, 31 I 1947 r., k. 3-8.

¹⁵⁷ Ibidem.

Komuniści również w przypadku protestów nie przestrzegali przepisów ordynacji i w efekcie nie dopełnili obowiązków związanych z trybem ich rozpatrywania. Zgodnie z artykułem 47, na podstawie którego można było zgłaszać zastrzeżenia, Generalny Komisarz Wyborczy powinien wyznaczyć 7-dniowy termin na wnoszenie zarzutów, po upływie którego cała dokumentacja miała być przesłana do Sądu Najwyższego. Ostatecznie protesty zostały tam przekazane dopiero kilka miesięcy później, w maju 1947 r.¹⁵⁸ Najprawdopodobniej w tym czasie Urzędy Bezpieczeństwa „kompletowały” materiał, który miał posłużyć podważeniu dowodów fałszerstw i nieprawidłowości przedstawionych przez PSL. Tezę tę potwierdza lektura pisma będącego odpowiedzią na dokumentację przedłożoną przez Józefa Józwicka. Oficjalnie jego autorem był przewodniczący okręgowej komisji wyborczej – Henryk Łukasiewicz. Można jednak przypuszczać, iż dołączone do dokumentu oświadczenia były efektem pracy funkcjonariuszy UB.

Odpowiedź przewodniczącego komisji okręgowej nr 25 w Bydgoszczy polegała na zakwestionowaniu wszystkich zarzutów postawionych przez PSL. Do odpowiedzi dołączono pisma części osób powoływanych na świadków w proteście stronnictwa, w których zaprzeczali oni swoim wcześniejszym deklaracjom o stosowaniu wobec nich jakichkolwiek form przymusu¹⁵⁹. Najprawdopodobniej było to efektem działań UB – znaczna część wspomnianych osób była aresztowana przed wyborami, stąd władzom bezpieczeństwa łatwiej było zmusić je do zaprzeczenia wcześniejszym deklaracjom. Część argumentów przytaczanych przez PSL kwitowano stwierdzeniem, iż są nieprawdziwe, bez podawania żadnych „dowodów”.

Sąd Najwyższy stanowisko w sprawie protestów wyborczych zajął dopiero w grudniu 1949 r., a więc prawie trzy lata po wyborach. Protest przewodniczącego WZ PSL został pozostawiony bez rozpoznania¹⁶⁰.

Zakończenie

Bydgoszcz w skali województwa pomorskiego stała się w latach 1946-1947 najważniejszym miejscem toczącej się wówczas kampanii przedwyborczej. Obecność władz wojewódzkich partii wchodzących w skład Bloku

¹⁵⁸ R. Buczek, *op. cit.*, s. 349.

¹⁵⁹ AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego, sygn. 84, Załączniki od 14 do 20 do pisma Przewodniczącego Komisji Okręgowej w Bydgoszczy Henryka Łukasiewicza do Sądu Najwyższego, 27 IV 1947 r., k. 49-55.

¹⁶⁰ Ibidem, sygn. 84, Orzeczenie Sądu Najwyższego, bd. k. 107; Ibidem, sygn. 87, Orzeczenie Sądu Najwyższego, bd., k. 50; Ibidem, sygn. 90, Orzeczenie Sądu Najwyższego, bd. k. 90; Podobnie było w przypadku protestu z okręgu wrocławskiego. Protest toruński został uznany za oparty na wywodach niezgodnych z prawdą.

Demokratycznego oraz znaczna liczba fabryk i zakładów pracy powodowała, iż w mieście nad Brdą organizowano największe imprezy propagandowe. Z tych samych powodów komuniści za priorytet uznali właściwe „zabezpieczenie” miasta przed spodziewanymi gestami oporu ze strony społeczeństwa – w tym celu powołano specjalne patrole, a w zakładach pracy przydzielono dodatkową „ochronę”. Jednocześnie w Bydgoszczy dopuszczano się takich samych nadużyć, jak w innych regionach województwa i kraju: kompletowano składy komisji wyborczych jedynie z przedstawicieli PPR i tzw. partii sojuszniczych, a przeciwników dyktatury komunistycznej pozbawiano prawa głosu lub aresztowano. W dniu wyborów powszechne było łamanie zasady tajności głosowania oraz innych przepisów ordynacji wyborczej. Można jedynie zaryzykować stwierdzenie, iż w porównaniu z mniejszymi miejscowościami regionu bydgoszczanie w nieznacznie większym stopniu oparli się presji manifestacyjnego głosowania. W powyborczych raportach władz, w punktach dotyczących nastrojów społecznych, najczęściej pojawiały się opinie na temat spodziewanej interwencji państw zachodnich jako reakcji na przeprowadzone przez komunistów fałszerstwa. W krótkim czasie ustąpiły one jednak miejsca bezsilności i rezygnacji. W ten sposób komuniści osiągnęli swój cel: na długi czas pozbawili naród polski podmiotowości politycznej oraz możliwości swobodnego wyrażania swoich poglądów.

Legislative Seym election 1947 in Bydgoszcz

Summary

Key words: parliamentary elections, Legislative Seym, Bydgoszcz

On January 19, 1947, the first post-war Legislative Seym election was held in Poland. Bydgoszcz, the capital of Pomerania Voivodeship, became the region's most important place of the electoral campaign held at that time. Due to the presence of the state administration representatives and the voivodeship party authorities, the biggest propaganda events took place in the city on the Brda River. Due to the same reasons, the communists' priority was the right "protection" of the city from anticipated forms of the society's resistance – special patrols were established for this purpose, and in workplaces additional "protection" was assigned. At the same time, in Bydgoszcz the same abuse was committed as in other regions of the voivodeship and Poland – electoral boards were assembled only from representatives of the Polish Workers' Party (PPR) and so-called allied parties, and opponents of the communist dictatorship were deprived of the right to vote or arrested. On the election day, violation of the principle of secret voting and other electoral regulations was prevalent.

Wahlen zur Polnischen Verfassungsgebenden Nationalversammlung 1947 in Bydgoszcz

Zusammenfassung

Schlüsselbegriffe: Parlamentswahlen, Polnische Verfassungsgebende Nationalversammlung, Bydgoszcz

Am 19. Januar 1947 fanden in Polen die ersten Wahlen zur Polnischen Verfassungsgebenden Nationalversammlung in der Nachkriegszeit statt. Bydgoszcz, die Hauptstadt der Woiwodschaft Pommerellen, wurde zum Zentrum des damals in der Region geführten Wahlkampfes. Die Anwesenheit der Vertreter der Staatsverwaltung sowie der Parteiführung der Woiwodschaft hatte zur Folge, dass eben in der Stadt an der Brda (deutsch: Brahe) die größten Propagandaveranstaltungen stattfanden. Aus denselben Gründen haben die Kommunisten einen ordnungsgemäßen „Schutz“ der Stadt vor den zu erwartenden Widerständen der Gesellschaft als vorrangig betrachtet. Zu diesem Zweck wurden spezielle Streifendienste einberufen, und den Betrieben wurde ein zusätzlicher „Schutz“ zugeteilt. Gleichzeitig wurden in Bydgoszcz dieselben Missbräuche verübt wie in den anderen Teilen der Woiwodschaft und Polens: die Besetzung der Wahlausschüsse wurde sorgfältig ausgewählt und bestand ausschließlich aus den Vertretern der PPR (Abk. von: Polska Partia Robotnicza, deutsch: Polnische Arbeiterpartei) und der sog. verbündeten Parteien, den Gegnern der kommunistischen Diktatur wurden Stimmrechte entzogen oder sie wurden verhaftet. Am Wahltag war die Missachtung des Wahlheimnisses sowie anderer Vorschriften der Wahlordnung allgemein üblich.